

Danskerne,
magten og
demokratiet

Per Ole Steenbock

Magtudredningen

Danskerne, magten og demokratiet

Magtudredningen

Folketinget besluttede i marts 1997 at iværksætte en dansk magtudredning eller, som det officielle navn er, *En analyse af demokrati og magt i Danmark*. Projektet ledes af en uafhængig forskningsledelse.

Magtudredningens forskningsresultater publiceres i en række bøger, som udgives på Aarhus Universitetsforlag, og i en skriftserie, som udgives af Magtudredningen.

Lise Togeby
(formand)

Jørgen Goul Andersen

Peter Munk Christiansen

Torben Beck Jørgensen

Signild Vallgård

Palle Svensson

Danskerne, magten og demokratiet

Magtudredningen

Danskerne, magten og demokratiet

© Magtudredningen og forfatteren, 2004

ISBN: 87-7934-848-3

Omslag: Svend Siune

Tryk: AKA-PRINT A/S, Århus

Magtudredningen

c/o Institut for Statskundskab

Aarhus Universitet

Universitetsparken

8000 Århus C

Danmark

Magtudredningen@ps.au.dk

www.magtudredningen.dk

Alle rettigheder forbeholdes. Mekanisk, fotografisk eller anden gengivelse af eller kopiering fra denne bog er kun tilladt i overensstemmelse med overenskomst mellem Undervisningsministeriet og CopyDan. Enhver anden udnyttelse er uden forlagets skriftlige samtykke forbudt ifølge dansk lov om ophavsret. Undtaget herfra er korte uddrag til brug ved anmeldelser.

Indhold

Kapitel 1. Indledning	7
Kapitel 2. Danskernes syn på magten	15
Hovedopfattelser af den politiske magtstruktur	15
Sammenligning af 1979 og 2002	22
Sammenfatning	32
Kapitel 3. Danskernes syn på demokratiet	34
Forskellige demokratiopfattelser	34
Sammenligning af 1979 og 2002	42
Sammenfatning	51
Kapitel 4. Sammenhængen mellem magt- og demokrati- opfattelser	53
Kapitel 5. Konklusion	58
Appendiks	61
Litteratur	62
Om forfatteren	66

Kapitel 1

Indledning

Udgangspunktet for dette skrift er, at demokrati er en af de centrale politiske værdier i danske samfund. Et historisk tilbageblik på den politiske udvikling siden midten af 1800-tallet viser, at det politiske liv herhjemme har gennemløbet en fortsat demokratiseringsproces. Selv om der har været tale om hårde kampe, periodevis standsninger og direkte tilbageslag, har der over perioden været tale om en stadig mere gennemgribende demokratisering af den politiske styreform i Danmark.

Demokratiseringsprocessen startede med indførelse af de første elementer af repræsentativt styre i form af stænderforsamlingerne i 1830'erne og fortsatte med den liberale forfatning af 1849, der gennemførte et konstitutionelt monarki. De konstitutionelle former fik gennem 1800-tallet i stigende grad et demokratisk indhold gennem organiseringen af en række folkelige bevægelser, dannelsen af politiske partier og stigende valgdeltagelse. Institutionelt blev de demokratiske fremskridt markeret med anerkendelsen af det parlamentariske princip i 1901, grundlovene af 1915 og 1920, der indførte forholdstalsvalgmetoden og den lige og almindelige valgret, og grundloven af 1953, der afskaffede Landstinget og indførte en række muligheder for folkeafstemninger. Mod slutningen af det 20. århundrede har den fortsatte demokratisering vist sig ved nedsættelse af valgretsalderen og indførelse af direkte valg til Europaparlamentet. Endelig har der udviklet sig en form for direkte demokrati omkring traktatændringer, der indeholder suverænitetsafgivelse til EU (Svensson, 2003: 83-87 og 226f).

I dag værdsættes demokratiet og dets grundlæggende principper både af den politiske elite og af den brede vælgerbefolkning. Følger man den offentlige debat, således som den udfolder sig i de elektroniske medier og dagspressen, er det tydeligt, at alle politiske partier og organisationer af blot nogen betydning bekender sig til demokratiet og søger at fremstille deres synspunkter og krav som værende i overensstemmelse med demokratiets principper. Ingen – eller i hvert fald meget få – gør sig i dag åbenlyst til talsmand for angreb på de demokratiske principper og værdier, og fremsættes der udtalelser, der kan fortolkes som et sådant angreb, bliver de som regel kraftigt imødegået. Man kan beklage demokratiets manglende effektivitet, udtale sin bekymring for dets fremtidsmuligheder og på forskellige måder foreslå det udvidet og forbedret, men ingen – eller i hvert fald uhyre få – kræver det direkte fjernet og erstattet af en anden styreform. En sammen-

lignende undersøgelse bekræfter da også, at Danmark er det europæiske land, der har den største tilslutning til det demokratiske princip (Svensson, 2004: 55f).

Blandt dem, der nærer bekymring for demokratiets situation, er de folkevalgte selv. I Folketingets beretning om en analyse af demokrati og magt i Danmark hedder det således, at selv om det ikke forekommer velvalgt at tale om en krise for demokratiet som styreform, kan der peges på flere faktorer, som må antages at påvirke folkestyrets funktion og rækkevidde. Demokratiet og dets institutioner er således bragt i en ny situation af den stigende internationalisering og en voksende europæisk integration og på det nationale plan af en decentralisering og selvstændiggørelse af offentlige institutioner i forhold til den hidtidige mere direkte styring.

I flere tilfælde gælder det, at magt og indflydelse flyttes, at indflydelse og kontrol skal udøves under nye forudsætninger, og at nye aktører fylder nogle af de forandrede former ud.

Dette opleves som en snærende ramme om det arbejde, der udføres af de folkevalgte, idet de folkevalgte ikke har kontrollen over en række forholds udvikling eller over de forudsætninger, der ligger til grund for beslutninger truffet af de folkevalgte (Folketingstidende, 1996-67, Tillæg B: 441).

En række sociologer har desuden peget på, at strukturelle og institutionelle forandringer i det senmoderne, "netværks-" eller "informations-" samfund indebærer individualiseringsprocesser, således at menneskers forestillinger ikke længere blot bestemmes af deres nære og erfaringsbaserede forhold i arbejdslivet, men suppleres eller erstattes af andre, mere individuelle og identitetsbaserede orienteringer (se for en oversigt Kristensen, 2003: 14-24).

Sådanne opfattelser af, at der er sket noget med magten og demokratiet i slutningen af det 20. århundrede, er udgangspunktet for dette skrift om danskernes forestillinger om, hvordan magten er fordelt, og deres syn på demokratiet. Der er ikke tale om en analyse af, hvem der faktisk har magten, og hvordan magtstrukturen har ændret sig de seneste årtier. Der er derimod tale om en undersøgelse af befolkningens opfattelser af og forestillinger om, hvordan magten er fordelt i det danske samfund, og hvordan disse opfattelser og forestillinger har ændret sig de seneste 20-25 år. Der er heller ikke tale om en undersøgelse af, om det danske demokrati har det godt eller er i krise, men derimod om en undersøgelse af, hvordan danskerne opfatter demokratiet. Medens spørgsmålet om magten og dens fordeling i samfundet er rent kognitivt, dvs. om hvordan virkeligheden er indrettet, er spørgs-

målet om demokrati både normativt og kognitivt. Forestillinger om demokrati er normative, fordi de vedrører, hvordan samfundet og specielt den politiske styreform bør indrettes, men de er ikke rent normative, fordi de også kan omfatte forestillinger om, hvad en demokratisk styreform forudsætter, og hvilke konsekvenser den antages at have.

Hvad først magtopfattelserne angår, gælder det, at selv om en beskrivelse og forklaring af danskernes magtopfattelser ikke i sig selv kan afklare spørgsmålet om, hvem der bestemmer i Danmark, er det væsentligt at få klarlagt, hvordan befolkningen opfatter magtforholdene i det politiske system.

Det er for det første vigtigt, fordi menneskers forestillinger om virkeligheden i et vist omfang kan antages at være bestemmende for deres handlinger. Hvis vi ønsker at forklare, hvordan mennesker deltager i politik, og hvordan de søger at påvirke den politiske beslutningsproces, er viden om menneskers opfattelse af magtforholdene en central forklaringsfaktor. Det er formodentlig sådan, at mennesker vil søge at øve politisk indflydelse der, hvor de mener, at magten findes.

For det andet er det vigtigt at få noget at vide om danskernes forestillinger om de politiske magtforhold, fordi en sådan viden kan danne et centralt udgangspunkt for den fortsatte diskussion af det mulige og det ønskelige i at udvikle det politiske demokrati herhjemme. Forestillinger om og opfattelser af virkeligheden er ikke blot udtryk for indlært viden og opsamlede erfaringer, men også for fremherskende meninger, fordomme, forventninger, ønsker mv. Viden om disse forestillinger og opfattelser giver med andre ord konkrete udgangspunkter både for dem, der ønsker at udvikle demokratiet i retning af større politisk lighed, og for dem, der ønsker at advare mod det umulige eller farlige i forsøg på at fremme en sådan udvikling.

Endelig – og mest væsentlig i dette skrift – er det vigtigt at få viden om danskernes magtopfattelser, fordi disse opfattelser fortæller noget om det politiske systems legitimitet. Forholdet mellem befolkningens opfattelser af virkeligheden og det politiske systems selvforståelse er en væsentlig nøgle til forståelse af det politiske systems folkelige grundlag og vurderingen af mulighederne for dets fortsatte eksistens. I samme omfang som store dele af befolkningen forkaster eller stiller sig kritisk over for det politiske systems selvforståelse, er det udtryk for brist i legitimeringsprocessen og for en mangelfuld diffus tilslutning til det politiske system og i særlig grad til den politiske styreform (Easton, 1965: 220-229; Rasmussen, 1971: 91-93; Svensson, 1996: 341-359).

Det var af disse grunde, at der i en undersøgelse af politiske værdier i 1979 blev medtaget en række spørgsmål med det formål at identificere danskernes syn på den politiske magt.¹ Hovedkonklusionen på den del af undersøgelsen, der omhandlede politisk magt, var, at den danske befolknings opfattelse af de politiske magtforhold kunne beskrives som endimensional. Den pluralistiske og den demokratiske magtopfattelse samvarierede og repræsenterede sammen det politiske systems selvforståelse – hvad man kunne kalde “den officielle ideologi” – mens den elitistiske og den marxistiske magtopfattelse samvarierede og repræsenterede en kritisk holdning til denne selvforståelse. Den officielle opfattelse af magtfordelingen fandtes stort set i samme omfang i alle sociale og politiske grupper i befolkningen, kun de politisk venstreorienterede var forbeholdne over for den. Den kritiske opfattelse fandtes navnlig på de politiske fløje, først og fremmest på venstrefløjen, og blandt de socialt dårligt stillede, dvs. de lavere funktionærer, de faglærte og de ufaglærte arbejdere. Medens de partipolitiske forskelle i magtopfattelserne kunne forklares af partiernes ideologi, kunne de sociale forskelle forklares af omfanget af politisk relevante ressourcer (Svensson, 1983).

Ud fra undersøgelsen i 1979 var der ikke meget, der pegede i retning af, at det danske politiske system umiddelbart stod over for legitimeringsproblemer af væsentlig omfang. Der var en udbredt enighed – konsensus – omkring den officielle selvforståelse af de politiske magtforhold. Men selv om der var tale om en udbredt konsensus omkring det politiske system som pluralistisk og demokratisk, fandtes der dog også mere kritiske opfattelser i de grupper, som af politisk-ideologiske eller social-økonomiske grunde fandt, at det politiske system ikke i tilstrækkeligt omfang spredte magten og levede op til demokratiske idealer.

Også danskernes demokratiopfattelser blev undersøgt i Værdiundersøgelsen i 1979, og resultater fra denne undersøgelse er anvendt til en påvisning af, at den demokratiske styreform havde høj tilslutning blandt danskerne i 1970'erne (Svensson, 1996: 345-359).

Siden slutningen af 1970'erne er der af såvel internationale som nationale årsager sket en række ændringer af det politiske klima – af “tidsånden”. Internationalt har perioden først og fremmest været præget af Sovjetunionens og Østblokkens sammenbrud i 1989 og tiden derefter. Den kolde krigs ophør har grundlæggende ændret vilkårene for den internationale politik og har også fået konsekvenser for indretningen af politiske styreformer. Demokratiske styreformer blev gennem 1990'erne udbredt til stadig flere lande, i hvert fald hvis man med demokrati forstår, at to eller flere partier

konkurrerer om vælgernes stemmer. Medens lidt under halvdelen af verdens lande i 1990 (46 pct.) var demokratiske i denne forstand, var det næsten to ud af tre i 1997 (61 pct.) (Diamond, 1999: 25, jf. 8). Derimod kneb det mere med at få indført og anerkendt de frihedsrettigheder, som er en forudsætning for meningsfuldt demokrati (Diamond, 1999: 25-31). Ikke desto mindre er det blevet hævdet, at historien var afsluttet, fordi der ikke længere var tale om en kamp mellem kapitalisme og socialisme som alternative økonomiske systemer, og fordi demokratiet havde sejret som politisk system (Fukuyama, 1992: xi, 48 og 108). Efterhånden tegnede der sig dog en ny konflikt på verdensplan gennem et sammenstød mellem forskellige civilisationer (Huntington, 1996). Dette sammenstød fandt udtryk i international terrorisme, som kulminerede med angrebene i New York og Washington den 11. september 2001, og i USA's efterfølgende krig mod den internationale terrorisme og militære engagement i Afghanistan og Irak. Et underliggende tema i denne konflikt har været modsætninger mellem Vestens demokrati og retssikkerhed på den ene side og den muslimske fundamentalisme på den anden side.

I Danmark har det ændrede politiske klima navnlig vist sig ved, at de borgerlige partier overtog regeringsmagten i en lang periode fra 1982 til 1993 og igen efter folketingsvalget i 2001. Specielt sidstnævnte valg resulterede i nye magtforhold på Christiansborg, fordi Venstre og konservative opnåede flertal med Dansk Folkeparti og derfor ikke behøvede at samarbejde henover midten, sådan som det har været traditionen i dansk politik. Valgresultatet bekræftede fremvæksten af en ny konfliktdimension i dansk politik mellem liberale og autoritære holdninger (Goul Andersen & Borre, 2003; jf. Borre, 1999; Svensson & Togeby, 1992) – en konflikt, som ikke mindst har sit grundlag i synet på flygtninge og indvandrere. Konflikten kan tages som udtryk for et begyndende modsætningsforhold mellem danske og kristne værdier på den ene side og muslimske værdier på den anden og som et konkret udslag herhjemme af det sammenstød mellem civilisationer, som Huntington taler om.

Spørgsmålet er på denne baggrund, hvad de overordnede økonomiske og institutionelle strukturændringer og ændringerne af det politiske klima har betydet for den danske befolknings forestillinger om magtstrukturen i samfundet og for dens forestillinger om demokrati.

En mulighed er naturligvis, at der ikke er sket væsentlige ændringer i danskernes syn på magt og demokrati. En nærliggende forklaring på dette kunne være, at det er individuelle forhold som opdragelse og socialisering, der er bestemmende for synet på de politiske magtforhold og på demokrati-

et, og at hverken de strukturelle og institutionelle forudsætninger eller de politiske forhold har særlig betydning for disse opfattelser. En anden forklaring kunne være, at strukturelle og politiske ændringer har modvirket og neutraliseret hinanden. Hvis der ikke kan påvises væsentlige ændringer i danskernes opfattelse af den politiske magtstruktur og demokratiet må sådanne mulige forklaringer nærmere efterprøves.

En anden mulighed er, at strukturelle ændringer har medført, at danskerne har fået andre opfattelser af magt og demokrati. Hvis dette er tilfældet, er der tale om, at nogle danskere i 2002 har fået andre forudsætninger for deres opfattelse af samfundet end i 1979, fordi udviklingen har ændret vilkårene for nogle grupper, for eksempel kan kvinderne have opnået større ligestilling, uddannelsesforskelle kan være mindsket, og forskelle mellem erhvervsgrupper kan være forandret. Hvis det først og fremmest er sådanne strukturelle forandringer, der ligger til grund for ændrede magt- og demokratiopfattelser, vil det vise sig ved, at disse opfattelser ændres markant mere i nogle grupper end i andre.

Endelig er der den mulighed, at det først og fremmest er de politiske forandringer, der har medført ændrede opfattelser af den politiske magtstruktur og af demokratiet. Da den politiske tidsånd er en fælles forudsætning for alle danskere, vil der her i det store og hele være tale om nogenlunde de samme ændringer i forestillingerne om magt og demokrati i alle sociale og politiske grupper. Nogle forskelle i ændrede forestillinger kan dog godt forenes med denne forklaring. Da de unge gerne er mere påvirkelige end de ældre, kan der således forventes større ændringer blandt de unge end blandt de ældre. Omvendt kan de mennesker, der ikke interesserer sig for politik og samfundsspørgsmål, antages at være mindre påvirkede af et ændret politik klima end dem, der følger med i den politiske udvikling.

En periode på 20-25 år – som fra 1979 til 2002 – er på den ene side så lang, at det forekommer muligt, at danskernes forestillinger om magt og demokrati kan være blevet påvirket af de nævnte internationale og nationale begivenheder. På den anden side er den ikke så lang, at de strukturelle forandringer, som sociologerne taler om, skulle kunne have ændret det danske samfund fundamentalt. Vi lever ganske vist i en tid, der er præget af hastige forandringer, men en grundlæggende ændring af et samfund som det danske fra et industrisamfund til et informationssamfund eller lignende sker næppe på 20-25 år. Forandringerne var formodentlig allerede i gang i 1979, og de er næppe tilendebragt, således at samfundet er ændret fuldstændigt.

Alt i alt kan de politiske forandringer – internationale som nationale – siden slutningen af 1970'erne danne grundlag for formuleringen af en hy-

potese om, at danskernes opfattelser af den politiske magtstruktur har ændret sig i retning af et mere pluralistisk og demokratisk syn. Hypotesen vil desuden være, at disse ændrede forestillinger i det store og hele findes i alle sociale og politiske grupper. Hvis tendensen har været i retning af en mindre direkte national politisk styring, blandt andet fordi noget af styringen er forsvundet ned til amter og kommuner, må man forvente, at magten opfattes som mere spredt nu end tidligere. Hvis det socialistiske alternativ til kapitalismen er forsvundet eller i hvert fald svækket, og hvis demokratiet fremstår som den sejrende styreform, styrker det formodentlig den opfattelse, at magten er spredt i Danmark, og at demokratiet også står stærkere herhjemme. Når vi både har haft borgerlige og socialdemokratiske ledede regeringer samtidig med, at det nationale sammenhold er styrket over for "de fremmede", modsvares dette efter alt at dømmes af en større overbevisning om, at magthaverne ikke har monopol på magten, men må rette sig efter vælgerens afgørelser. Resultatet af to folkeafstemninger, der gik regering og Folketing imod i 1992 og 2000, peger i samme retning. Spørgsmålet er så, om klare tendenser til sammenlægninger og monopoldannelser inden for erhvervslivet kan trække tilstrækkeligt meget i modsat retning. Over for disse forandringer står forholdet til udlandet og navnlig til EU. Hvis danske myndigheder har tabt magt og indflydelse til det internationale system, og vel først og fremmest til EU, kan det ikke umiddelbart tages som udtryk for mere demokrati og pluralisme, men måske snarere som magtkoncentration på et højere niveau.

Ud over en analyse af udviklingen i folks virkelighedsopfattelse, altså deres syn på, hvem der har magten, gennemføres der en analyse af, hvordan danskerne opfatter demokratiet. Her er der tale om en mere detaljeret analyse af, hvad danskerne forbinder med det demokrati, som så at sige alle danskere er enige om at vurdere højt. Hvad er det mere præcist, der er det værdifulde ved den demokratiske styreform? Og hvordan har dette ændret sig over de forløbne 20-25 år? Hypotesen vil ud fra de beskrevne udviklingstræk være, at den officielle selvforståelse, som ser demokratiet som en liberal styreform, hvor flertallet nok bestemmer, men hvor mindretal også respekteres, har vundet øget tilslutning. Det er formodentlig det liberale demokrati, der betoner magtbegrænsning, magtdeling og kontrol med magthaverne, der har vundet frem, hvorimod mere vidtgående demokratiopfattelser i retning af socialt og økonomisk demokrati formodentlig har fået mindre udbredelse under den mere liberalistiske tidsånd.

Undersøgelsen af de formulerede hypoteser gennemføres på den måde, at kapitel 2 handler om magten, og her vil der blive set på de magtopfattel-

ser, som lægges til grund for undersøgelsen. Der gennemføres en analyse af danskernes syn på magten, og der foretages en sammenligning af 1979 og 2002. I kapitel 3 fortsættes der med en analyse af danskernes syn på demokratiet. Også i dette kapitel foretages der en sammenligning af 1979 og 2002. I kapitel 4 undersøges sammenhængen mellem magt- og demokratiopfattelser, og i kapitel 5 konkluderes undersøgelserne. I et appendiks redegøres der for datamaterialet.

Da interessen i dette skrift i høj grad samler sig om udviklingen over tid, er det et problem, at der kun foretages en sammenligning af to tidspunkter. Danskernes syn på magten og opfattelser af demokrati har næppe ændret sig helt regelmæssigt i en bestemt retning gennem hele perioden fra slutningen af 1970'erne til begyndelsen af det nye årtusinde. Der er formodentlig tale om, at der er sket svingninger i både den ene og den anden retning som følge af aktuelle begivenheder (se f.eks. svingningerne i holdningen til direkte demokrati og folkeafstemninger, Svensson, 2003: 158-164). Der knytter sig derfor en vis usikkerhed til de følgende resultater, idet en undersøgelse gennemført på et andet tidspunkt kunne have givet lidt andre tal i de enkelte figurer og tabeller. Hovedkonklusionerne ville dog næppe have været anderledes, fordi grundlæggende opfattelser af magt og demokrati næppe er så påvirket af politiske begivenheder som holdningen til mere konkrete politiske sager. Det skal dog medgives, at dette er en antagelse, hvis holdbarhed kræver mere præcise undersøgelser af holdningsdannelsen i Danmark.

Note

1. Undersøgelsen blev gennemført af Johannes Thestrup Pedersen, Odense Universitet, Hans Jørgen Nielsen, Københavns Universitet og Palle Svensson, Aarhus Universitet.

Kapitel 2

Danskernes syn på magten

Et af de klassiske emner for den politiske videnskab er, hvem der har magten, og hvordan magten er fordelt i samfundet. Dette kan man ikke få noget dækkende billede af ved at se på, hvordan mennesker opfatter magtstrukturen. Sådanne opfattelser er både præget af egne erfaringer med magthaverne og af de beskrivelser, som vedvarende formidles af uddannelsessystemet, af medierne og i samtaler mand og mand i mellem. I et åbent samfund kan ændringer i folks opfattelser dog tages som en vigtig indikator på, hvordan virkeligheden forandres, og dermed som et bidrag til vores forståelse af de faktiske magtforhold.

I dette kapitel redegøres der først for de forskellige måder, hvorpå man kan opfatte de politiske magtforhold i et land som Danmark. De centrale teorier præsenteres, og der gives nogle bud på, hvordan deres udbredelse i den danske befolkning kan undersøges. Derefter sammenlignes danskernes magtopfattelser i 1979 og 2002 med henblik på at indfange de vigtigste ændringer.

Hovedopfattelser af den politiske magtstruktur

Inden for den politiske videnskab er der formuleret en række teorier om politiske magtforhold. Teoriene om magtforholdene i de moderne, industrialiserede samfund i de vestlige lande, der gerne kalder sig demokratiske, hviler hovedsageligt på amerikanske erfaringer. Gennem 1950'erne og 1960'erne blev der i USA gennemført et stort antal undersøgelser af den politiske magtstruktur i såvel lokale samfund som i det amerikanske samfund som helhed. Disse undersøgelser førte ikke til nogen videnskabelig enighed om magtstrukturens karakter. De førte derimod til en heftig debat om de anvendte metoder og de opnåede resultaters gyldighed. Meget tyder på, at der er en sammenhæng mellem de anvendte metoder og de opnåede empiriske resultater. Dette har tilsyneladende forbindelse med, at forskernes valg af studieobjekt har været påvirket af de forudsætninger og antagelser, som de lagde til grund for deres undersøgelser (Walton, 1966; Connolly, 1967).

Medens der gennem 1970'erne og 1980'erne førtes en fortsat teoretisk og metodologisk debat mellem politologer om politiske magtforhold og navnlig om forholdet mellem magt og interesser, blev der kun gennemført

få nye empiriske undersøgelser. Navnlig Steven Lukes' bog *Power: A Radical View* fra 1974, der rummede en sammenfatning og diskussion af tre forskellige syn på politisk magt, gav anledning til en omfattende politologisk debat (se for en række af de centrale indlæg, Smith, 1981), og den er fortsat udgangspunktet for aktuelle diskussioner af magt og indflydelse (Thomsen, 2000). Det er faktisk svært at få øje på virkelige fremskridt i empiriske studier af den politiske magtstruktur, da de undersøgelser, der siden er gennemført, i højere grad har beskæftiget sig med andre spørgsmål end, "hvem har den politiske magt?" Det første norske magtprojekt koncentrerede sig således især om forskellige styringssystemer og samspillet mellem disse (se for en oversigt, Kristensen, 1981).

Trods teoretiske og metodologiske vanskeligheder kan man imidlertid ikke komme uden om, at magtteoriernes helt centrale spørgsmål har været: hvem har den politiske magt? Det er det spørgsmål, som mange forventer, at politologer kan give et klart og velbegrunderet svar på. Allerede formuleringen af dette spørgsmål hviler imidlertid på den forudsætning, at der er nogen, som har denne magt. Denne forudsætning kan naturligvis anfægtes, og det er den da også blevet (Polsby, 1980). Dette illustrerer det centrale forhold, at de formulerede magtteorier hviler på en række normative og empiriske forudsætninger og antagelser. De opnåede resultater har i væsentlig omfang karakter af at være en bekræftelse af antagelser og hypoteser, der er lagt til grund for undersøgelserne. Andre forudsætninger er af normativ karakter, og de lader sig hverken bekræfte eller afkræfte.

Hvis det antages, at det ikke er en enkelt person, der har al politisk magt, bliver spørgsmålet, hvor mange der har politisk magt, og hvor meget magt de har. Dette spørgsmål om fordelingen af den politiske magt kan således præciseres til to delspørgsmål: om magten er koncentreret hos forholdsvis få eller spredt ud blandt mange, og om disse magthavere har lige stor magt, eller om nogle har større magt end andre.

En stor del af uenigheden mellem magteteoretikere drejer sig om, hvordan de besvarer spørgsmålet om magtens spredning eller koncentration. Pluralister som Robert A. Dahl hævder, at magten er spredt, medens elitister som C. Wright Mills hævder, at den er koncentreret. Strengt taget er alle magteteoretikere elitister i den forstand, at de erkender, at magten er ulige fordelt, medens uenigheden drejer sig om, hvorvidt den spredes mellem mange eller koncentrerer hos nogle få.

Selv om alle magteteoretikere er enige om, at magten er ulige fordelt, kan de være uenige om, hvorvidt det er muligt at opnå politisk lighed. Blandt de empiriske forudsætninger, som står i centrum for disse teorier, er der også

den mere eller mindre videnskabeligt begrundede virkelighedsopfattelser: I hvilket omfang anser man det for muligt at realisere det demokratiske ideal om politisk lighed? Der er næppe teoretikere, som for alvor vil hævde, at dette ideal kan realiseres fuldstændigt, således at alle borgere i et samfund har nøjagtig den samme indflydelse på alle politiske beslutninger på et hvilket som helst tidspunkt (Rees, 1971, navnlig kapitel 5). Ikke desto mindre går der en væsentlig skillelinie mellem dem, der mener, at det demokratiske ideal kan realiseres i langt højere grad end i dag – for eksempel under ændrede økonomiske og sociale betingelser – og dem, der mener, at den politiske lighed næppe i væsentligt omfang kan blive større end i dag i et land som Danmark.

De hovedopfattelser af de politiske magtforhold, der udviklede sig gennem 1950'erne og 1960'erne, stod derfor – og står faktisk stadig – over for hinanden i en uafsluttet debat. Da en række fundamentale økonomiske, sociale og politiske forhold har samme karakter i USA og i et land som Danmark, kan man – i hvert fald som et udgangspunkt – anvende teorierne om de politiske magtforhold i USA på vort land.

Kombinerer man synet på de to centrale spørgsmål – henholdsvis magtspredning over for magtkoncentration og muligheden for at realisere det demokratiske ideal om politisk lighed, kan teorierne i tilspidset eller idealtypisk form sammenfattes i fire hovedopfattelser af den politiske magtstruktur, således som det fremgår af figur 2.1.¹

Figur 2.1. Magtmodeller

	Magten er spredt	Magten er koncentreret
Politisk lighed er ikke mulig	PLURALISTISK MAGTOFATTELSE	ELITISTISK MAGTOFATTELSE
Politisk lighed er mulig	DEMOKRATISK MAGTOPFATTELSE	MARXISTISK MAGTOPFATTELSE

De fleste politologer hælder i dag til den pluralistiske teori. Den går i hovedsagen ud på, at den politiske magt i de vestlige samfund ikke er samlet noget bestemt sted, men derimod spredt over flere politiske beslutningstager. Det er så at sige en moderne udgave af den politiske liberalisme og Montesquieus lære om magtens deling. En optimistisk opfattelse af demokrati som politisk lighed er ganske vist urealistisk, men en vis politisk ulighed er ikke ensbetydende med, at der findes en sammenhængende magtelite, der styrer og kontrollerer den politiske udvikling. Således konkluderer en undersøgelse af de danske forhold, at forestillingen om forekomsten af

én elite i vidt omfang har karakter af en stråmand. Der er ikke tale om en enkelt elite, men derimod om flere eliter, der konkurrerer med hinanden, og som gennem det 20. århundrede er vokset fra hinanden (Christiansen, Møller & Tøgeby, 2001: 241). Pluralisterne fremhæver gerne, at disse eliter respekterer visse grundlæggende spilleregler, navnlig med hensyn til mindretallets mulighed for lovlig opposition, ytringsfrihed mv. Det er således ikke blot regeringen og Folketinget, der har politisk magt, men også statsadministrationen, interesseorganisationer, erhvervslivet, medierne – og vælgerne. Elitekonkurrencen er nemlig i væsentligt omfang åben, idet lederne ved offentlige valg skal stå til ansvar over for vælgerne. Dette giver vælgerne en realistisk mulighed for at øve indflydelse på den førte politik, fordi de valgte ledere risikerer at blive nægtet genvalg, hvis de har svigtet vælgernes tillid. På grund af konkurrencen mellem to eller flere politiske partier med forskellige programmer har vælgerne i de vestlige lande reelle valgmuligheder og derigennem mulighed for at påvirke den politiske udvikling (se Truman, 1951, Riesman, 1953; Dahl, 1961; Rose, 1967 og Polsby, 1980).

Denne pluralistiske opfattelse af de politiske magtforhold deles uden tvivl af brede kredse i det danske samfund. Det er i hvert fald den, som de toneangivende kredse i det danske politiske system giver udtryk for. At eksempelvis Dansk Arbejdsgiverforening i 1970'erne anskuede magtforholdene ud fra denne opfattelse, fremgår af denne forenings særudtalelse i rapporten fra Udvalget om lønmodtagernes medejendomsret. Man vender sig her imod den magtkoncentration, som man finder visse LM-ordninger indebærer, fordi en sådan magtkoncentration ikke forekommer at være "forenelig med opretholdelsen af et pluralistisk samfund af den type, som vi er fortrolige med her i landet" (Lønmodtagernes Medejendomsret, 1978: 313).

De pluralistiske teoretikere deler sig i flere grupper. Nogle fremhæver systemets opdeling i mere eller mindre uafhængige sektorer eller "segmenter", medens andre fremhæver de såkaldt "korporative" elementer i den pluralistiske magtstruktur, dvs. det tætte samvirke mellem regeringen, administrationen og interesseorganisationerne og den omfattende indflydelse, som dette giver på formuleringen og gennemførelsen af de offentlige beslutninger. Dette kombineres ofte med tesen om parlamenternes forfald, dvs. Folketingets og de politiske partiers aftagende betydning og formindskede politiske indflydelse (Dahlerup et al., 1975; Damgaard, 1977; Heisler, 1979). Nyere forskning peger dog ikke i retning af, at Folketinget er blevet svækket i forhold til interesseorganisationerne, snarere tværtimod (se for en oversigt, Damgaard, 2003).

Jo mere man fremhæver de korporative træk i systemet, jo mere nærmer man sig den anden hovedopfattelse af den politiske magtstruktur, den elitistiske model. Hovedsynspunktet er her, at magten i realiteten er koncentreret hos en forholdsvis lille og velafgrænset kreds af beslutningstagere. Pluralister og elitister er enige om, at de vestlige samfund ikke er præget af politisk lighed, men at det er eliter, der træffer de politiske beslutninger. Hvor pluralisterne fremhæver konkurrencen mellem flere eliter og spredningen af magten, hævder elitisterne imidlertid, at der er tale om en koncentration af magten, som samles i én sammenhængende elite.²

Elitisterne kritiserer de etablerede magtforhold, fordi de finder en manglende overensstemmelse mellem de demokratiske idealer og de faktiske realiteter. De repræsenterer derfor en kritik af den officielle ideologi og de pluralistiske teoretikere, som ved at tale om magtspredning og folkelig kontrol af lederne legitimerer de faktiske magtforhold som demokratiske eller i hvert fald tilnærmelsesvis demokratiske. Elitisterne hævder heroverfor, at selv om en række mere rutineprægede beslutninger muligvis er spredt ud over flere personer og grupper, er det en ret lille kreds af personer – politikere, topembedsmænd, organisationsledere og erhvervsledere – som har den afgørende indflydelse på de vigtige og mere vidtrækkende beslutninger. Magten er koncentreret hos dem, der sidder i de betydningsfulde positioner, der giver rådighed over magtmidler som penge, viden, organisationer, presse mv. Den politiske magt består ifølge den elitistiske opfattelse ikke mindst i evnen til at bestemme, hvad der i det hele taget skal afgøres “politisk” gennem lovgivning, og hvad det offentlige skal have lov til at blande sig i (jf. Bachrach & Baratz om magtens andet ansigt, 1962 og 1970; jf. Thomsen, 2000: 18-23). Beslutningsprocessen i Danmark omkring nordsøolien og A.P. Møller-koncernens forhold til de statslige myndigheder både i 1970’erne og omkring forlængelsen af koncernens koncession i 2003 vil af elitister kunne fremhæves som typisk for, hvordan vigtige beslutninger træffes i snævre kredse.

Efter den elitistiske opfattelse af magtforholdene har vælgerne ringe politisk betydning, selv om de formelt har indflydelse gennem deres stemmeafgivning ved valgene. De regeringsbærende partier ligner hinanden så meget, at vælgerne ikke har noget virkeligt valg mellem realistiske alternativer. Vælgerne er faktisk sat ud af spillet, fordi de centrale magthavere enten genvælges automatisk, eller slet ikke er på valg (Mosca, 1939; Hunter, 1953; Mills, 1956; Domhoff, 1967 og 1971). I denne forbindelse skal det dog bemærkes, at den kritik, som elitisterne retter mod de etablerede magtforhold, ikke i alle tilfælde har det samme normative grundlag. Medens den

ældre elitisme – som repræsenteret af Gaetano Mosca – tog afstand fra, at politisk lighed overhovedet skulle være mulig, og angreb det fremspirende demokrati, så finder yngre elitister – som C. Wright Mills og Floyd Hunter – at politisk lighed nok ikke er realistisk i en overskuelig fremtid, men at man ikke desto mindre bør stræbe efter en større grad af politisk lighed. Deres kritik af de eksisterende magtforhold går derfor på, at magtstrukturen ikke er demokratisk nok. Endelig har en senere generation af elitister som Peter Bachrach og en marxistisk inspireret elitist som G. William Domhoff nok et mere optimistisk syn på muligheden for politisk lighed i et samfund, der hviler på andre sociale og økonomiske strukturer end de etablerede i Vesteuropa og USA. De repræsenterer derfor overgangen mellem den elitistiske og den marxistiske magtopfattelse, jf. figur 2.1.

Der er næppe tvivl om, at forestillingen om, at vi styres af en lille, sammenspist gruppe af magthavere, som det er umuligt for befolkningen at kontrollere, også har været udbredt i den danske befolkning. Et eksempel på en elitistisk opfattelse af magtforholdene og påstande om, at også retssystemet fungerer som et integreret led i en magtelite, gav ledende politikere fra Fremskridtspartiet med deres udtalelser efter Østre Landsrets dom i Glistrup-sagen i november 1981: Glistrup var dømt som systemkritiker, landsretten var korrupt, og den socialdemokratiske regering havde givet landsretten besked om at skærpe byrettens dom. Mogens Glistrups selv udtalte: “Hver gang et system går i forfald og ikke kan klare sig mere, så misbruger man politi og domsmagt, alt det etablerede til at knuse den, der begynder at kritisere” (Politiken, 24. november 1981).

Hvis man i den elitistiske magtopfattelse fremhæver de nære forbindelser mellem statsmagten og det private erhvervsliv og hævder, at staten i et kapitalistisk samfund varetager kapitalejernes interesser, bevæger man sig over i den tredje hovedopfattelse af den politiske magtstruktur. Den marxistiske teori fremhæver som det væsentlige, at uanset hvem der formelt eller faktisk træffer de politiske beslutninger, så har disse beslutninger uomgængeligt en bestemt karakter i et kapitalistisk samfund. Det er under alle omstændigheder kapitalens interesser, først og fremmest ejernes mulighed for at udtrække overskud – “profit” eller “merværdi” – af arbejdernes indsats i produktionen og for at akkumulere denne kapital, der sikres. Kapitalisternes rådighed over produktionsmidlerne anfægtes aldrig, men sikres derimod på nye og raffinerede måder under stadig ændrede omstændigheder. Det kapitalistiske systems iboende tendens til at producere og reproducere sociale og økonomiske uligheder imødegås i hvert fald kun i beskedent omfang. Hos marxisterne forskydes interessen fra “Hvem har magten?” til spørgs-

målet om den faktiske kontrol over produktionsmidlerne og konsekvenserne af denne faktiske kontrol: "Hvad er det, magten bruges til?" eller "Hvad er det, den herskende klasse foretager sig, når den hersker?" (Therborn, 1978; Sørensen, 2002).

Det politiske demokrati er ud fra den marxistiske opfattelse af de politiske magtforhold en formalitet. Vælgerne har lige så ringe indflydelse som i den elitistiske opfattelse, og de står om muligt endnu dårligere, fordi de på forskellige måder bibringes den falske bevidsthed, at de lever i et demokrati, hvor der tages hensyn til, hvad de mener (Miliband, 1969; Poulantzas 1971; Therborn, 1978).

Med andre ord har det borgerlige demokrati efter marxisternes opfattelse ikke realiseret princippet om politisk lighed, og de kritiserer netop de politiske institutioner for ikke at leve op til de demokratiske principper, som de smykker sig med. Det er imidlertid væsentligt for marxister at fremhæve, at den eksisterende politiske og økonomiske ulighed i de kapitalistiske samfund ikke er et evigt og uforanderligt fænomen. Realiseringen af det demokratiske ideal om politisk lighed forudsætter imidlertid ikke blot en halvhjertet udjævning af sociale og økonomiske uligheder, men en fuldstændig ændring af de grundlæggende produktions- og magtstrukturer i samfundet. Først efter en socialistisk revolution kan der ske en nedbrydning af skellet mellem regerende og regerede samt en inddragelse af samfundets medlemmer i bestyrelsen af samfundets anliggender (Sørensen, 1979).

Den marxistiske opfattelse af de politiske magtforhold findes formodentlig navnlig blandt de danske vælgere på venstrefløj. Den kommer i hvert fald hyppigt til udtryk i socialisters indlæg i den offentlige debat, og den kommer også til udtryk i folketinget, når repræsentanter for VS, DKP, Enhedslisten og SF redegør for deres stilling til fremsatte forslag. Et godt eksempel herpå er Erik Sigsgaard (VS), der under en forespørgsel til handelsministeren i januar 1971 om udviklingen i det danske erhvervsliv udtalte: "Tendensen har i mange år været, at de stærke bliver stærkere og større, og de svage enten må lukke eller blive opslugt af de stærke. Denne monopolisering fører til, at den økonomiske magt samles på stadig færre hænder. I parentes bemærket betyder det jo også, at den politiske magt samles på disse hænder, for økonomisk og politisk magt er jo to sider af samme sag" (Folketingstidende, 1970-71, spalte 3345).

Medens de pluralistiske, elitistiske og marxistiske teorier repræsenterer forskellige tilgange og perspektiver til analyse af samfundet og dets magtforhold (Alford & Friedland, 1985) og lægger hovedvægten på det empiriske, så repræsenterer den sidste hovedopfattelse, den demokratiske ideolo-

gi, i højere grad et normativt synspunkt, der hviler på idealet om politisk lighed (Lively, 1975; Ware, 1981; Dahl, 1989). Der findes i dag næppe politologer, der vil hævde, at dette ideal er realiseret herhjemme eller andre steder i verden. Robert A. Dahl sonderer således mellem demokrati som et ideal, der bygger på politisk lighed (1989: 83-131) og demokrati – eller rettere polyarki – som faktiske regimer, der tilnærmer sig det demokratiske ideal (1989: 213-224). Der er derimod nok en del, der vil påstå, at vi i Danmark har nærmet os dette ideal i højere grad end i mange andre lande, der kalder sig demokratiske. Nogle vil måske endog hævde, at det demokratiske ideal herhjemme er realiseret i så høj grad, som det er muligt – eller i hvert fald ønskeligt. En undersøgelse af magtens billeder på grundlag af en række interviews konkluderer i hvert fald, at danskerne er præget af et højt handlingsberedskab. De har tro på egne evner, på deres livsmuligheder og på deres egne muligheder for gennemslag (Kristensen, 2003: 222). På denne baggrund er det rimeligt at forvente, at i hvert fald dele af vælgerbefolkningen har den opfattelse, at det demokratiske ideal om politisk lighed faktisk er realiseret og karakteriserer den politiske magtfordeling her i landet.

Sammenligning af 1979 og 2002

Vælgernes magtopfattelser kan identificeres på forskellige måder. Når det sker i forbindelse med en interviewundersøgelse, der omfatter et repræsentativt udsnit af hele vælgerbefolkningen, som det her er tilfældet, kan man enten stille et eller flere “åbne” spørgsmål, hvor respondenterne bliver bedt om at formulere deres opfattelse med egne ord, eller man kan stille et eller flere “lukkede” spørgsmål, hvor respondenterne bedes vælge mellem nogle på forhånd formulerede svarmuligheder i forbindelse med mere eller mindre direkte spørgsmål om magtfordelingen i det danske samfund. I projektet om “den politiske beslutningsproces” anvendte man en serie spørgsmål om de indbyrdes magtforhold mellem politiske institutioner (Damgaard, 1980: 179ff). Inspireret af en amerikansk undersøgelse (Form & Rytina, 1969) valgte vi i Værdiundersøgelsen i 1979 derimod at lade respondenterne besvare fire lukkede spørgsmål, som direkte drejer sig om de politiske magtforhold. Med henblik på at undersøge udviklingen over tid blev denne metode fastholdt i 2002-undersøgelsen. Desuden blev der tilføjet en femte magtopfattelse med henblik på at indfange en mulig opfattelse af en magtforskydning fra de danske politiske myndigheder til EU.

De fem magtopfattelser blev operationaliseret ved følgende spørgsmål:

Den pluralistiske magtopfattelse: “Der er ikke nogen bestemt gruppe af mennesker, der bestemmer. De vigtigste politiske beslutninger påvirkes af mange samfundsgrupper og organisationer.”

Den elitistiske magtopfattelse: “Det er en ganske lille gruppe, der bestemmer det hele. Det er storaktionærer og direktører, højtstående embedsmænd og nogle få politikere”.

Den marxistiske magtopfattelse: “Uanset hvem der træffer de politiske beslutninger, er det de store erhvervsforetagenders interesser, der varetages. Derfor er det til syvende og sidst storkapitalen, der bestemmer.”

Den demokratiske magtopfattelse: “Gennem den almindelige valgret har alle voksne danskere den samme indflydelse på de politiske beslutninger her i landet.”

Den europæiske magtopfattelse: “Vi har i EU mistet vores selvbestemmelse. De vigtigste ting bestemmes nu fra Bruxelles.”

Selv om de fem opfattelser af magtforholdene er fundamentalt forskellige, kan man ikke sige, at der er skarpe grænser mellem dem. Det kan derfor også være vanskeligt for respondenterne præcist at angive, hvilken af de fire der svarer til deres egen opfattelse. Det er givetvis de færreste mennesker, der har fuldt afklarede og logisk gennemtænkte forestillinger om den politiske virkelighed på dette område, og det forekommer i hvert fald ret usandsynligt, at mange har taget stilling til netop den måde at stille tingene op på, som er gennemført her. Vi fandt det derfor ikke rimeligt at bede respondenterne vælge en af de fem opfattelser. De fik derimod en mulighed for at give en mere nuanceret opfattelse til kende ved at bruge en af svarkategorierne: “helt/delvis enig”, “helt/delvis uenig” over for hver af de fem magtopfattelser. I 1979 fik respondenterne desuden mulighed for at anvende en neutral midterkategori. Denne mulighed blev ikke anvendt i 2002, hvilket vanskeliggør en helt præcis sammenligning over tid.³

Danskernes syn på magten er vist i tabel 2.1, hvor rækkefølgen er bestemt af udbredelsen af magtopfattelserne i 2002. Det fremgår for det første, at langt de fleste danskere har let ved at svare på spørgsmål om magtforholdene. Man kunne formode, at forestillinger om magt og indflydelse ligger almindelige mennesker fjernt, og at de derfor ville være tilbageholdende med at give udtryk for, hvordan de mener, at magtforholdene er. Her viser det sig både i 1979 og 2002, at det er under fem pct. af respondenterne, der svarer “ved ikke”, eller som undlader at svare. Dette peger i retning

af, at langt de fleste voksne danskere har ganske velafklarede opfattelser af, hvordan magtforholdene er. Og svarfordelingerne peger også i retning af, at der er tale om forholdsvis stabile opfattelser, selv om der er sket visse ændringer.

Tabel 2.1. Vælgerbefolkningens magtopfattelser, 1979 og 2002. Pct.

		Helt enig	Delvis enig	Neutral	Delvis uenig	Helt uenig	Ved ikke Uoplyst	I alt
Pluralistisk magtopfattelse	1979	38	32	10	11	4	5	100 (N = 1.478)
	2002	51	32		9	5	3	100 (N = 871)
Demokratisk magtopfattelse	1979	47	24	6	11	9	3	100 (N = 1.478)
	2002	60	24		7	7	2	100 (N = 871)
Marxistisk magtopfattelse	1979	29	28	11	16	11	5	100 (N = 1.478)
	2002	13	26		23	36	2	100 (N = 871)
Elitistisk magtopfattelse	1979	22	27	11	20	16	4	100 (N = 1.478)
	2002	10	24		21	43	2	100 (N = 871)
Europæisk magtopfattelse	1979	-	-	-	-	-	-	
	2002	21	25		22	29	3	100 (N = 871)

Det fremgår for det andet af tabel 2.1, at der siden 1979 er sket ændringer af befolkningens opfattelser af den politiske magtstruktur, der er i overensstemmelse med den formulerede hypotese. Medens 71 pct. af respondenterne i 1979 mente, at alle voksne danskere har den samme indflydelse gennem valget, var dette steget til 84 pct. i 2002, og medens 70 pct. i 1979 mente, at mange samfundsgrupper og organisationer påvirker de politiske beslutninger, var dette i 2002 steget til 83 pct. Der er altså tale om, at de demokratiske og pluralistiske opfattelser af magtforholdene er blevet styrket. Til gengæld er de marxistiske og elitistiske opfattelser blevet svækket. Medens 57 pct. i 1979 mente, at det er storkapitalen, der bestemmer, var dette faldet til 39 pct. i 2002, og medens 49 pct. i 1979 mente, at det er en ganske lille gruppe, der bestemmer det hele, var det blot 34 pct. i 2002. Som forventet ud fra de internationale og nationale forhold, der har præget tidsånden siden slutningen af 1970'erne, står den officielle selvforståelse stærkere, medens de kritiske holdninger står svagere.

Som nævnt er der en forskel mellem 1979- og 2002-tallene på den måde, at der i 2002 ikke er nogen neutral midterkategori. Dette vanskeliggør en præcis sammenligning af ændringerne fra 1979 til 2002, da man ikke kan vide, i hvilken retning de usikre er blevet tvunget til at formulere deres

opfattelse. Da der ikke er flere, der har svaret “ved ikke” eller undladt at svare i 2002 – snarere tværtimod – kan det ikke udelukkes, at en del af forskellene mellem 1979 og 2002 skyldes, at de usikre i 2002 har svaret i overensstemmelse med den mest udbredte opfattelse, dvs. den officielle selvforståelse, hvilket ville indebære, at bekræftelsen af hypotesen overvurderes.

Usikkerheden omkring en præcis sammenligning over tid kan afhjælpes på to måder. For det første kan man i stedet for at se på procenttallene for de enkelte magtopfattelser beregne en procentdifference, således at andelen, der er helt eller delvis uenige, trækkes fra den andel, der er helt eller delvis enige. På den måde udgår midterkategorien, og tallene bliver mere sammenlignelige, selv om der fortsat kan være tale om en overvurdering af de mest udbredte opfattelser i 2002.

Tabel 2.2. Vælgerbefolkningens magtopfattelser, 1979 og 2002. Procentdifferencer

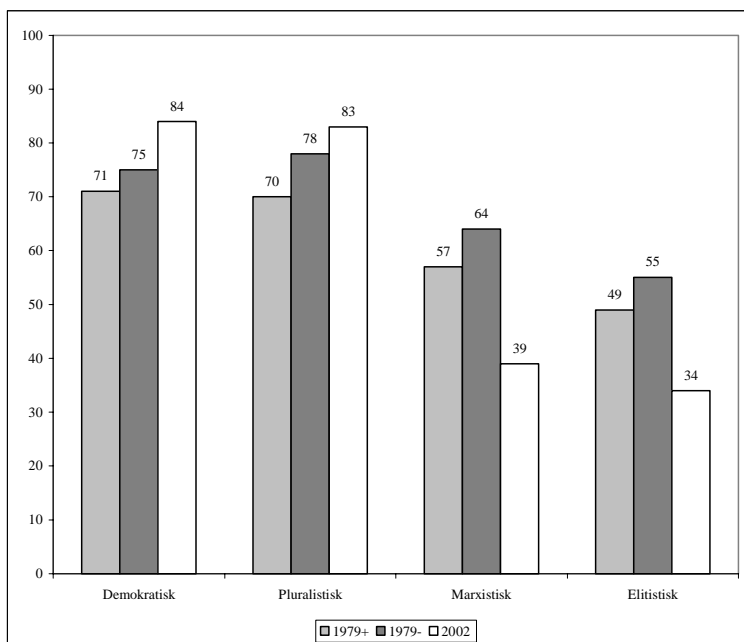
	1979	2002
Demokratisk magtopfattelse	51	70
Pluralistisk magtopfattelse	55	69
Marxistisk magtopfattelse	30	-20
Elitistisk magtopfattelse	13	-30
Europæisk magtopfattelse	-	-5

Tallene i tabel 2.2 viser for det første en markant fremgang for de demokratiske (+21 procentpoint) og den pluralistiske (+14 procentpoint) magtopfattelser. Selv om alle de neutrale i 1979 skulle være svunget over til disse magtopfattelser af tekniske grunde, kan det ikke forklare fremgangen. For det andet viser tallene samtidig så markante tilbagegange for både den marxistiske (-50 procentpoint) og den elitistiske (-43 procentpoint) magtopfattelse, at det ikke kan forklares af den tekniske ændring af svarformatet.

Usikkerheden om den præcise sammenligning over tid kan også afhjælpes på en anden måde. I figur 2.2 er de rapporterede magtopfattelser i 1979 delt op, således at andelen af respondenter, der har svaret helt eller delvis enig, både er opgjort som en pct. med (1979+) og uden (1979-) de respondenter, der har svaret “neutral”. Sammenlignes disse procenter med 2002-tallene, fremgår det af figuren, at fremgangene for de demokratiske og pluralistiske opfattelser af magten nok ikke er helt så stærk, når det ændrede svarformat tages i betragtning, men de er dog fortsat ganske markante. Fi-

guren efterlader heller ingen tvivl om, at de marxistiske og elitistiske opfattelser er blevet klart svækket.

Figur 2.2. Magtopfattelser, 1979 og 2002. Pct.

Alt i alt kan det konkluderes, at den danske befolkning har ændret opfattelse af de politiske magtforhold gennem de seneste 20-25 år. Den fremherskende opfattelse er, at magten i Danmark er spredt, og at alle borgere gennem valget har en betydelig indflydelse. Samtidig er der sket en kraftig nedgang i den andel af befolkningen, der mener, at de afgørende politiske beslutninger i Danmark bliver taget af en lille magtelite eller af storkapitalen. Disse ændringer peger i retning af, at den officielle selvforståelse er blevet styrket.

Dette billede modificeres dog af forholdet til udlandet og Den Europæiske Union. Da der ikke i 1979 blev spurgt om dette emne, kan der ikke foretages nogen præcis sammenligning over tid. Tallene i tabel 2.1 viser imidlertid, at danskerne i 2002 er delt nogenlunde ligeligt med hensyn til deres syn på EU's politiske magt. Medens næsten halvdelen (46 pct.) er enige i, at vi i EU har mistet vores selvbestemmelse, fordi de vigtigste ting bestemmes fra Bruxelles, afviser den anden halvdel (51 pct.) dette synspunkt.

Som det fremgår af tabel 2.2 er procentdifferencen altså -5. Kun tre pct. undlader at tage stilling til, hvor magtfuld EU er. Der kan derfor ikke være tvivl om, at den officielle selvforståelse af magtforholdene ikke deles af hele den danske befolkning i samme omfang med hensyn til EU som med hensyn til magtfordelingen inden for Danmark. Tværtimod synes en kritisk opfattelse af magtforholdene i nogen grad at være skiftet fra, at magten er koncentreret i Danmark, til, at den er gledet fra de danske myndigheder til EU. Forestillingen om, at det er EU, der har overtaget den politiske magt korrelerer således langt stærkere med den elitistiske og marxistiske end med den demokratiske og den pluralistiske magtopfattelse, jfr. tabel 2.3.

Tabel 2.3. Sammenhængen mellem magtopfattelserne, 2002. Pearson korrelationer

	Demokratisk	Elitistisk	Pluralistisk	Marxistisk	EU
Demokratisk					
Elitistisk	-0,099				
Pluralistisk	0,168	-0,260			
Marxistisk	-0,024	0,419	-0,154		
EU	0,012	0,262	-0,094	0,324	

Den overordnede hypotese om, at befolkningens opfattelser af den politiske magtstruktur har ændret sig i retning af et mere pluralistisk og demokratisk syn på magten og et mindre elitistisk og marxistisk syn, er således bekræftet. Spørgsmålet er imidlertid om det gælder alle danskere, fordi deres forestillinger om magten er blevet påvirket af de samme politiske forandringer, eller om det især gælder bestemte grupper af danskere, som på grund af strukturelle eller institutionelle forandringer har fået en anden samfundsmæssig placering og dermed andre forudsætninger for deres forestillinger om politiske magtforhold? Hvem er det, der har ændret opfattelsen af magten? Er det alle sociale og politiske grupper, der har ændret opfattelse i overensstemmelse med tidsånden, eller er det fortrinsvis bestemte grupper? Og findes de kritiske opfattelser – stadig – i bestemte sociale og politiske grupper, eller er de nu mere jævnt fordelt i hele befolkningen end i slutningen af 1970'erne?

I tabel 2.4 er disse spørgsmål søgt besvaret ved at se på synet på den marxistiske magtopfattelse. Ved at trække en af magtopfattelserne frem, kan der ikke gives noget fuldstændigt billede af de ændrede forestillinger om den politiske magtstruktur, men det er i første omgang mere overskue-

Tabel 2.4. Marxistisk magtopfattelse i sociale og politiske kategorier, 1979 og 2002. Procentdifferencer

	1979	2002	Forskel	N 1979	N 2002
Alle	30	-20	-50	1.478	871
Køn:					
Mand	28	-25	-53	721	430
Kvinde	31	-16	-47	757	441
Alder:					
18-24 år	32	-25	-57	185	75
25-29 år	30	-27	-57	152	83
30-39 år	26	-24	-50	286	181
40-49 år	23	-24	-47	234	190
50-59 år	24	-20	-44	225	200
60 år +	37	-5	-42	396	142
Erhvervsuddannelse:					
Ingen/kort	44	4	-40	728	228
Faglig	24	-23	-47	462	350
Mellemlang	4	-32	-36	188	202
Lang	-11	-44	-33	98	88
Stilling:					
Selvstændig	7	-42	-49	128	78
Funktionær	8	-34	-42	414	376
Faglært arbejder	51	6	-45	98	67
Ufaglært arbejder	54	15	-39	239	86
Arbejdsløs	41	-2	-43	44	89
Pensionist	37	-12	-49	300	83
Politisk parti:					
VS, DKP/Enhedslisten	75	44	-31	59	18
SF	60	7	-53	73	61
Socialdemokratiet	40	-3	-43	511	186
Radikale Venstre	21	-52	-73	39	48
CD	-6	-33	-27	31	18
Kristeligt Folkeparti	17	-37	-54	24	19
Venstre	-6	-33	-27	169	316
Konservative	-16	-41	-25	130	68
Fremskridtspartiet/Dansk Folkeparti	36	-3	-39	94	66
Politisk interesse:					
Meget	21	-42	-63	245	189
Noget	20	-19	-39	583	393
Kun lidt	40	-12	-52	477	233
Slet ikke	44	5	-39	162	56
Politisk tillid:					
Høj	20	-21	-41	866	177
Middel	42	-25	-67	182	430
Lav	44	-22	-66	395	258

ligt at se på en enkelt magtopfattelse, og her er den marxistiske særlig interessant, fordi de største ændringer findes her. Som nævnt faldt procentdifferencen fra 1979 til 2002 med ikke mindre end 50. Sammenlignet hermed blev den elitistiske magtopfattelse blot svækket med 43 procentpoint, mens både den demokratiske og pluralistiske magtopfattelse blev styrket (jf. tabel 2.2).

Det generelle billede, der fremgår af tabel 2.4, er meget ensartede ændringer i forestillingerne om storkapitalens magt. På nær i nogle partipolitiske grupper er der tale om fald på 40-50 procentpoint, i nogle tilfælde endda med over 60 procentpoint, og kun i enkelte tilfælde er svækkelsen mindre end 30 procentpoint. Da der gennemgående er tale om, at den kritiske opfattelse af magtstrukturen er svækket med omkring 50 procentpoint, taler dette for, at der har været tale om en ensartet påvirkning af alle dele af den danske befolkning. Det synes med andre ord at være den ændrede politiske tidsånd, der har ændret danskernes forestillinger om fordelingen af den politiske magt.

Der er dog visse nuancer i dette generelle billede. Der er således en klar tendens i retning af, at svækkelsen af den marxistiske magtopfattelse bliver mindre med stigende alder. Dette kan tages som udtryk for, at de unge i højere grad end de ældre reagerer på samfundsmæssige forandringer. Selv om der her er tale om forskelle i det ændrede syn, kan de godt fortolkes som udslag af den ændrede tidsånd, fordi tendensen til større forskelle blandt de unge end blandt de ældre kan forklares med de unges større påvirkelighed af den ændrede tidsånd (jf. tesen om, at man blandt de unge i forstørret udgave kan iagttage de udviklingstræk, som præger samfundet i øvrigt, Svensson og Togeby, 1985: 19).

Det er videre bemærkelsesværdigt, at der er store variationer i de partipolitiske gruppers ændrede forestillinger om en koncentration af den økonomiske magt hos storkapitalen, uden at noget klart mønster tegner sig. De mennesker, der allerede i 1979 ud fra et borgerligt samfundssyn ikke delte den marxistiske opfattelse af magtforholdene i videre omfang – venstrefolk, konservative og centrumdemokrater – har ikke ændret deres opfattelse så meget som andre, hvilket er meget forståeligt, da de i forvejen ikke delte denne magtopfattelse. Derimod er det bemærkelsesværdigt, at det er de radikale, der er mest påvirkelige af tidsånden, og at de mest venstreorienterede og socialdemokraterne ændrer opfattelse i mindre omfang end SF'erne.⁴

Som sagt skal disse variationer over det generelle mønster ikke tillægges alt for stor betydning, da de hviler på et enkelt udsagn om magtforholdene. Et mere sikkert grundlag kan opnås, hvis ændringerne i alle de fire

Tabel 2.5. Magtopfattelse i sociale og politiske grupper, 1979 og 2002. Indeks for liberal demokratisk magtopfattelse. Gennemsnit

	1979	2002	Forskel	N 1979	N 2002
Alle	2,05	2,90	0,85	1.478	871
Køn:					
Mand	2,18	2,96	0,78	721	430
Kvinde	1,92	2,85	0,93	757	441
Alder:					
18-24 år	1,94	2,92	0,98	185	75
25-29 år	2,04	3,03	0,99	152	83
30-39 år	2,09	2,80	0,71	286	181
40-49 år	2,16	3,06	0,90	234	190
50-59 år	2,16	2,85	0,69	225	200
60 år +	1,95	2,80	0,85	396	142
Erhvervsuddannelse:					
Ingen/kort	1,82	2,64	0,82	728	228
Faglig	2,23	2,88	0,65	462	350
Mellemlang	2,31	3,15	0,84	188	202
Lang	2,46	3,10	0,64	98	88
Stilling:					
Selvstændig	2,47	2,94	0,47	128	78
Funktionær	2,29	3,09	0,80	414	376
Faglært arbejder	2,09	2,69	0,60	98	67
Ufaglært arbejder	1,85	2,53	0,68	239	86
Arbejdsløs	1,66	2,69	1,03	44	89
Pensionist	1,87	2,78	0,91	300	83
Politisk parti:					
VS, DKP/Enhedslisten	1,25	2,00	0,75	59	18
SF	1,46	2,61	1,15	73	61
Socialdemokratiet	2,06	2,81	0,75	511	186
Radikale Venstre	2,49	3,06	0,57	39	48
CD	2,68	3,11	0,43	31	18
Kristeligt Folkeparti	2,08	3,26	1,18	24	19
Venstre	2,64	3,07	0,43	169	316
Konservative	2,56	3,38	0,82	130	68
Fremskridtspartiet/Dansk Folkeparti	2,12	2,47	0,35	94	66
Politisk interesse:					
Meget	2,16	3,20	1,04	245	189
Noget	2,26	2,92	0,66	583	393
Kun lidt	1,99	2,76	0,77	477	233
Slet ikke	1,44	2,45	1,01	162	56
Politisk tillid:					
Høj	2,35	3,26	0,91	866	177
Middel	1,65	3,04	1,39	182	430
Lav	1,73	2,48	0,75	395	258

magtopfattelser samles i et enkelt mål for befolkningens opfattelse af de politiske magtforhold. Et sådant mål kan formuleres på den måde, at der konstrueres et simpelt additivt indeks på den måde, at der gives et point for at være enig i henholdsvis den demokratiske og den pluralistiske magtopfattelse og et point for at være uenig i henholdsvis den marxistiske og elitistiske magtopfattelse. På den måde vil de mennesker, der fuldstændigt deler det danske samfunds selvforståelse som demokratisk og uden særlige magtkoncentrationer opnå fire point, medens de mennesker, der konsekvent tager afstand fra denne selvforståelse ud fra en opfattelse af samfundet som præget af konflikter og magtkoncentrationer, opnår værdien nul. Udregnes gennemsnit for forskellige sociale og politiske grupper i 1979 og 2002, kan ændringerne i forestillingerne om magten sammenfattes som forskellen mellem gennemsnittene, jf. tabel 2.5.

Tabel 2.5 viser, at når såvel forestillingerne om demokratiske og pluralistiske magtforhold som de mere kritiske forestillinger om magtkoncentration og erhvervslivets dominerende stilling inddrages, bekræftes de allerede omtalte iagttagelser. Samlet set er der tale om, at opfattelsen af samfundets selvforståelse som demokratisk og pluralistisk uden særlige magtkoncentrationer er styrket fra 1979 til 2002, idet gennemsnittet er steget med 0,85 fra 2,05 til 2,90.⁵

Det er dog langt fra sådan, at alle danskere fuldt ud deler den officielle liberal-demokratiske magtopfattelse. Den finder – som man kunne forvente – den største udbredelse blandt konservative (3,38) og andre borgerlige vælgere, mennesker med stor tillid til politikerne (3,26) og med en høj grad af politisk interesse (3,20). Desuden findes den ganske udbredt blandt de veluddannede (3,15 og 3,10) og funktionærerne (3,09). Derimod finder den mindre udbredelse på venstrefløjen (2,00) og højrefløjen (2,47), blandt mennesker med mistillid til politikerne (2,48), uden interesse for politik (2,45) og blandt arbejderne, navnlig de ufaglærte arbejdere (2,53) og dårligt uddannede (2,64). I det hele taget spores der en center-periferi struktur i magtopfattelserne. Jo nærmere mennesker er placeret samfundets magtpositioner – politisk, økonomisk og uddannelsesmæssigt – desto mere opfatter de magten som spredt og demokratisk funderet, og jo længere borte de er fra sådanne magtpositioner, desto mere opfattes magten som koncentreret og uden demokratisk legitimitet. Kort sagt, forestillinger om magten synes i høj grad bestemt af menneskers samfundsmæssige placering.

Hvad angår udviklingen fra slutningen af 1970'erne til begyndelsen af det 21. århundrede bekræfter tabel 2.5, at ændringerne kan forklares af det ændrede politisk-ideologiske klima eller tidsånden. Der er i alle sociale og

politiske grupper tale om ændringer i samme retning, idet magtfordelingen opfattes som mere demokratisk og pluralistisk (+0,85). Ændringerne er mindst blandt de mennesker, der hele tiden har delt denne opfattelse – selvstændige (+0,47) og borgerlige vælgere (CD: +0,43 og Venstre +0,43), men også blandt vælgere, der stemmer på Dansk Folkeparti (+0,35), og som ikke deler opfattelsen fuldt ud. Til gengæld er det vanskeligt at finde klare sammenhænge blandt dem, der har ændret opfattelse i størst opfang: mennesker med middel tillid til politikerne (+1,39), de mest og mindst politisk interesserede (+1,04 og +1,01) og de arbejdsløse (+1,03). Kun for de unge (+0,98 og +0,99) er der tale om, at strukturelle og institutionelle samfundsændringer kan forklare de særlige store skift i forestillinger om magtfordelingen. Der er snarere tale om mennesker, der ikke er helt integreret i samfundet (arbejdsløse), med en usikker virkelighedsforståelse (middel politisk tillid, politisk uinteresserede) eller mennesker med en høj grad af medleven i den politiske udvikling (de meget politisk interesserede). Også almindelig måleusikkerhed som følge af et ringe antal respondenter (Kristeligt Folkeparti) kan spille en rolle.

Sammenfatning

Hovedresultatet af de gennemførte analyser er, at det danske samfunds officielle selvforståelse som demokratisk ikke blot finder bred tilslutning i det danske samfund, men også er blevet styrket over de seneste 20-25 år. Denne udvikling forklares bedst af det ændrede politiske klima, der er præget af større individualisering og større afstandtagen fra kollektive løsninger på samfundets problemer. Kritiske opfattelser af den danske magtstruktur er blevet svækket og er i nogen grad blevet afløst af den opfattelse, at magten glider fra danske myndigheder til EU.

Noter

1. I artiklen, der blev offentliggjort i *Politica* i 1983, blev der lagt vægt på sammenhængen mellem normative og empiriske grundopfattelser. En af de centrale normative forudsætninger, som de formulerede teorier om politiske magtforhold mere eller mindre eksplicit hviler på, er holdningen til de magtforhold, der undersøges. Opfatter man i det store og hele disse magtforhold som acceptable, fordi de for eksempel repræsenterer en så realistisk tilnærmelse til det demokratiske ideal, som man kan forvente under de givne forudsætninger, eller stiller man sig kritisk over for disse magtforhold, fordi man for eksempel ikke finder demokratiske målsætninger tilgodeset i tilstrækkeligt omfang? Eftersom der synes at være en sammenhæng mellem normative holdninger og empiriske resul-

tater i de formulerede teorier om politiske magtforhold, således at opfattelsen af, at magten er spredt, deles af dem, der accepterer magtforholdene, medens opfattelsen af, at magten er koncentreret, deles af dem, der kritiserer de etablerede magtforhold, blev de fire hovedopfattelser i 1983-artiklen formuleret ud fra en kombinations af den normative holdning til de undersøgte magtstrukturer og den empiriske opfattelse af muligheden af politisk lighed: Her fastholdes derimod, at opfattelsen af magtstrukturen er en kognitiv opfattelse, en opfattelse af, hvordan virkeligheden er indrettet, og derfor – i hvert fald i princippet – falsificerbar, fordi den enten er rigtig eller forkert. Dette hindrer ikke, at disse virkelighedsopfattelser kan være tæt forbundet med bestemte normative vurderinger.

2. Ret beset burde man derfor ikke tale om “pluralister” og “elitister”, men om “pluralistiske elitister” og “monistiske elitister”. Her opretholdes dog den mere mundrette, om end lidt upræcise terminologi.
3. Spørgsmålene om magt blev i 2002 medtaget i en undersøgelsesrække (se nærmere i appendiks), hvor der ikke blev anvendt nogen midterkategori ved holdningsspørgsmålene, men alene følgende svaralternativer: “helt enig”, “delvis enig”, “delvis uenig”, “helt uenig” og “ved ikke”.
4. Det skal dog bemærkes, at nogle af disse iagttagelser bygger på forholdsvis få respondenter. Specielt er der ret få, der angiver at have stemt på Enhedslisten og CentrumDemokraterne i 2002-undersøgelsen, og de radikale er ret fåtallige i begge undersøgelserne.
5. Opfattelsen af EU’s magt er kun undersøgt i 2002 og kan derfor ikke sammenlignes præcist med magtopfattelserne i 1979. Som anført er opfattelsen af EU som magtfuld stærkt korreleret med både den elitistiske og den marxistiske magtopfattelse (se tabel 2.2), og det kan antages, at de mennesker, der har en kritisk opfattelse af magtstrukturen, i nogen grad har flyttet deres opmærksomhed fra det hjemlige til EU. Denne antagelse bekræftes, hvis man inddrager synet på EU’s magt i indekskonstruktionen og derefter reducerer indekset fra fem til fire kategorier ved at gange med 4/5. Den samlede gennemsnitsværdi bliver så 2,73, dvs. et syn på magtforholdene, der er lidt mindre i overensstemmelse med den officielle selvforståelse. I øvrigt findes de samme sammenhænge som i tabel 2.5.

Kapitel 3

Danskernes syn på demokratiet

Demokrati betyder folkestyre. Det lyder umiddelbart meget enkelt – folket skal styre – men det viser sig hurtigt, at der opstår en række problemer, når man nærmere skal bestemme, hvad der forstås ved “folket” og ved “styre” (se om de danske forhold, Damgaard, 2003). For ikke at nævne, hvilke forudsætninger man finder nødvendige, for at demokratiet skal kunne fungere efter sin hensigt (se f.eks. Dahl, 1989 og 1998). Demokrati er faktisk ikke noget entydigt begreb (se f.eks. Svensson, 1995: 1-16). Det er tværtimod således, at både teoretikere og politikere har svært ved at blive enige om, hvad der mere præcist forbindes med ordet “demokrati”, hvilke principper der er grundlæggende for demokratiet, og hvor omfattende begrebet egentlig er: vedrører det alene den politiske styreform, eller kan og bør det også anvendes på andre af samfundslivets områder? Spørgsmålet er, i hvilket omfang sådanne uenigheder mellem teoretikere og politikere også findes i vælgerbefolkningen. Selv om demokratiet er en så vigtig del af det danske samfunds selvforståelse, ved vi i virkeligheden ikke meget om, hvordan befolkninger opfatter demokratiet (Kornberg & Clarke, 1994). Hvad mener borgerne egentlig, når de taler om “demokrati”? Hvad forbinder de med dette ord, som optræder så hyppigt i den offentlige debat? Og er der bred enighed om demokratiforståelsen, eller findes der blandt borgerne forskellige hovedopfattelser af demokrati? Hvordan fordeler sådanne hovedopfattelser sig i givet fald mellem sociale og politiske grupper?

Kapitlet er bygget op på den måde, at der først redegøres for nogle centrale opfattelser af, hvad demokrati er, og hvad det forudsætter. Derefter operationaliseres disse opfattelser og befolkningens tilslutning præsenteres, idet der fokuseres på udviklingen fra 1979 til 2002. Videre undersøges det, i hvilket omfang der er sociale og politiske forskelle i borgernes demokratiopfattelser.

Forskellige demokratiopfattelser

Selv om “demokrati” er et ord, der anvendes ustandseligt i politiske diskussioner mand og mand imellem og i den offentlige debat, er der langt fra enighed om, hvad det betyder. Man kan tværtimod sige, at ordet tillægges flere forskellige betydninger såvel i den politiske debat som i den politiske litteratur. En norsk undersøgelse, der blev gennemført i 1950’erne, kunne

for eksempel påvise ikke mindre end 311 forskellige anvendelser af ordet "demokrati" (Næss, 1956).

Gennem de sidste 150 år er der sket en afgørende ændring i opfattelsen af og holdningen til demokrati. Op til midten af 1800-tallet var der kun få, der betegnede sig selv om "demokrater" og gjorde sig til talsmænd for en demokratisk styreform (Macpherson, 1966: 1; Arblaster, 1994: 7). Selve ordet "demokrati" havde dengang blandt politisk aktive en negativ værdiladning, og det betød nærmest noget i retning af folkeflertallets uahæmmede og snæversynede styre i dets egen interesse. Demokrati var forbundet med et styre af de mange, de fattige og de uvidende, og det havde en undertone af "pøbelvælde" knyttet til sig. Udviklingen under den store franske revolution efter 1789 havde tjent til at bekræfte denne traditionelle opfattelse af demokrati. Først efter 1848 er demokrati kommet til at stå som noget positivt i de politisk toneangivende befolkningskredse, og denne ændring af værdiindholdet hænger sammen med en ændring i opfattelsen af, hvad demokrati er og kan være. Demokrati blev nok fortsat betragtet som folkestyre og flertalsstyre, men det blev efterhånden kombineret med hensyntagen til mindretallet og respekt for visse grundlæggende rettigheder, som ikke blot omfattede politiske rettigheder som ytrings- og foreningsfrihed, men også økonomiske rettigheder som den private ejendomsret (Christophersen, 1956: 126-131).

Bortset fra fascismen og visse andre politiske bevægelser i det centrale Europa i mellemkrigstiden har alle politiske partier og organisationer gennem 1900-tallet gerne villet smykke sig med ordet "demokrati". Så at sige alle hævder at kæmpe for demokratiet, krige er blevet udkæmpet i dets navn, og det er blevet brugt til at retfærdiggøre de mest forskellige styreformers og politiske programmer. Kommunistiske lande som Sovjetunionen og Kina beskrev deres lande som demokratiske, og det samme har USA og vesteuropæiske lande gjort. Selv militære kup rundt om i verden er blevet begrundet med, at formålet var "at genoprette demokratiet".

Uenigheden om, hvad "demokrati" er, hvad det forudsætter, og hvordan det kan udvides, kendetegner også de politiske partier her i landet. Nogle partier har foreslået at udvide demokratiet med gennemførelse af "økonomisk demokrati" i form af overskudsdeling og lønmodtagerfonde, medens andre partier har set sådanne forslag som en direkte trussel mod det private erhvervsliv, den private ejendomsret og den personlige frihed, som de til gengæld opfatter som demokratiets livsnerver.

En stor del af denne uenighed om den rette forståelse af demokratiet skyldes en forskellig opfattelse af, hvor omfattende demokratiet bør være.

Skal det alene vedrøre den politiske styring af samfundet og principperne for den politiske styreform, eller skal demokratiet også omfatte de sociale og økonomiske forhold i samfundet? Den måde, hvorpå dette spørgsmål besvares, kan danne grundlag for tre hovedopfattelser af demokratiet.

En snæver opfattelse af demokratiet, der kan betegnes som “det liberale demokrati”, har længe været fremherskende i de vestlige lande. Lige siden midten af 1800-tallet er demokrati i USA og Europa først og fremmest blevet forbundet med den politiske styreform og med en gradvis udvidelse af valgetten (Pickles, 1971: 13-17). Demokrati opfattes som en politisk metode, der angiver, hvordan man i et samfund indretter de institutioner, der træffer de beslutninger, der er bindende for alle samfundets medlemmer. Det vil mere præcis sige, hvem der skal træffe disse beslutninger, og hvordan de skal træffes (Schumpeter, 1976: 242f).

Denne opfattelse af demokratiet er fortsat stærk blandt demokratiske teoretikere. En fremtrædende repræsentant i Danmark har været Alf Ross, der i sin bog *Hvorfor demokrati?* (1946, anden udgave 1967) siger, at demokrati først og fremmest er betegnelsen for en statsform, dvs. den måde, hvorpå en stat er organiseret. Den demokratiske forfatningsform er ifølge Ross defineret som

en sådan indretning af staten, hvorefter folket i dets helhed – og ikke blot en enkelt person eller en vis større eller mindre kreds af personer – besidder den øverste eller afgørende indflydelse på statsviljens tilblivelse, udøvelsen af offentlig myndighed. Man udtrykker også dette ved at sige, at folket er indehaver af “suveræniteten” og adskiller herved demokratiet – folkestyret eller folkevældet – fra henholdsvis autokratiet (selvherredømmet, eneherredømmet) og oligarkiet (fåmandsvælde, aristokrati) (Ross, 1967: 103).

I et demokrati er det med andre ord hele folket, der har den politiske magt, fordi retten til at træffe de bindende beslutninger om vigtige offentlige anliggender tilkommer folket (Holden, 1974: 8). Som sagt taler man derfor om demokratiet som en styreform, der hviler på princippet om folkesuveræniteten.

Spørgsmålet er imidlertid, hvem der mere præcist skal henregnes til “folket”. Omfatter dette samtlige indbyggere i et samfund eller blot en del af disse indbyggere? På hvilket grundlag kan man uden at krænke demokratiet udelade nogle befolkningsgrupper fra politisk indflydelse gennem valgetten? Svaret på disse spørgsmål har i stigende omfang været, at alle statsborgere bør have valget, medmindre meget stærke grunde taler for, at

de er personlig uegnede til at have politisk indflydelse (jf. Robert A. Dahl om princippet om personlig autonomi og det stærke lighedsprincip, 1989: 99-108). Dette princip om almindelig valgret indebærer, at valgretten tilkommer enhver statsborger senest, når vedkommende har nået myndighedsalderen og for så vidt vedkommende ikke er umyndiggjort (Rasmussen, 1972: 35). Det afgørende er således – foruden en fast tilknytning til det pågældende samfund som regel i form af statsborgerskab – at der til opnåelse af valgret kræves en vis åndelig modenhed (Ross, 1967: 112f). Der tænkes i denne forbindelse ikke så meget på konkret viden om de politiske partier og deres programmer som på evnen til at gennemføre visse grundlæggende former for tænkning, navnlig evnen til at kunne formulere principper og anvende dem på konkrete situationer og desuden om evnen til at kunne diskutere, argumentere og forstå fremførte begrundelser (Cohen, 1975: 460). Dette hensyn tilgodeses i praksis ved fastsættelsen af en valgrets alder, der sætter en formel grænse mellem børn og voksne. Selv om alle teoretikere er enige om, at en sådan grænse er nødvendig, anerkender de også, at den er vanskelig at fastsætte konkret (se f.eks. Dahl, 1989: 129), og beslutninger om valgrets alderen har ofte givet anledning til politisk debat (Svensson, 1978) og er langtfra afsluttet.

Medens det ifølge moderne demokratisk teori således anses for berettiget at forlange visse personlige forudsætninger opfyldt for at borgerne kan få valgret, er det ikke foreneligt med det politiske demokrati at udelukke mennesker fra politisk indflydelse gennem valgretten på grund af sociale egenskaber. I almindelighed accepteres barndom og mentale handicaps som gode grunde for en udelukkelse, medens det samme ikke er tilfældet med hensyn til etnisk baggrund og race eller økonomisk formåen og fattigdom (Lively, 1975: 12).

Nogle – såkaldt minimalistiske – definitioner indskrænker sig til disse principper om folkesuverænitets og almindelig valgret (f.eks. Huntington, 1991: 5ff og Zakaria, 2003: 18f) og ud fra denne demokratiopfattelse accepteres styreformer som demokratiske, hvis blot magthaverne har opnået deres positioner gennem frie og fair valg mellem to eller flere partier. Denne demokratiopfattelse kan føres tilbage til Schumpeter og kan betegnes som “electoral democracy” (Diamond, 1999: 8-10). En styreform, der alene adskiller sig fra autoritære styreformer ved, at lederne har opnået deres poster gennem valg, er imidlertid ikke noget liberalt demokrati. Ud over folkevalgte ledere er et liberalt demokrati også karakteriseret ved den måde, hvorpå politiske beslutninger træffes. Det grundlæggende princip er her, at de politiske beslutninger skal træffes ved en flertalsbeslutning (Ross, 1967:

117), men flertalsprincippet er ikke i sig selv tilstrækkeligt til at definere en liberal-demokratisk styreform (Lively, 1975: 13). Det skal i hvert fald kombineres med princippet om almindelig valgret og med sikringen af visse frihedsrettigheder. Nogle af disse friheder er uløseligt forbundet med demokrati, fordi flertalsprincippet uden dem ville miste sin mening:

Det drejer sig i første række om ytrings- og organisationsfriheden, friheden for borgerne til i tale og skrift at ytre deres meninger om politiske spørgsmål og til at danne sammenslutninger i det øjemed at søge disse meninger virkeliggjort (Ross, 1967: 138).

Baggrunden for dette er naturligvis, at en afstemning, hvor flertallet bestemmer, kun kan tages som udtryk for hele folkets vilje, hvis der forud for afstemningen har været mulighed for en fri debat, hvor alle har haft lejlighed til at argumentere for deres synspunkter. Debatten og samtalen er så vigtig for demokratiet (jf. Koch, 1945 og senere udgaver), at ytringsfriheden bør sikres i en demokratisk styreform, og det er navnlig vigtigt, at flertallet ikke krænker mindretallets mulighed for at ytre sig og for at kritisere flertallets beslutninger. Det er navnlig sådanne former for mindretalsbeskyttelse, der adskiller et liberalt demokrati fra et rent valgdemokrati (Diamond, 1991: 10-13).

Sammenfattende kan et liberalt demokrati karakteriseres som en styreform, der hviler på folkesuveranitetetsprincippet, princippet om almindelig valgret, flertalsprincippet og princippet om ukrænkelige frihedsrettigheder. Derimod tillægges demokratiet ikke særlige mål, og der siges intet om, at særlige sociale eller økonomiske forudsætninger skal være opfyldt for, at demokratiet kan fungere efter sin hensigt. Når alle voksne har valgret, og flertallet respekterer mindretallets rettigheder, er demokratiet virkeliggjort. Det er en mere eller mindre udtalt grundopfattelse i det liberale demokrati, at de økonomiske kræfter i samfundet af sig selv vil føre til en naturlig økonomisk orden (Pickles, 1971: 61). Den liberale stat skal hverken blande sig i erhvervslivets forhold eller i væsentligt omfang gribe ind i de økonomiske mekanismer med henblik på at omfordele de sociale og økonomiske goder i samfundet. Staten skal være en "minimalstat", idet den alene skal garantere den private aftalefrihed, værne om den private ejendomsret og sikre andre grundlæggende rettigheder mod overgreb (Ross, 1967: 136).

Gennem 1800-tallet udviklede de demokratiske ideer sig side om side med de liberale ideer. Samtidig med, at den økonomiske liberalismes ideer om næringsfrihed, det frie marked og den mindst mulige offentlige regulering af erhvervslivet vandt frem, opstod der efter 1848 en alliance mellem

de demokratiske ideer om folkesuveræniteten og den almindelige valgret og den politiske liberalismes ideer om den personlige frihed, beskyttelsen af ytrings- og foreningsfriheden og ejendomsrettens ukrænkelighed. Det er imidlertid vigtigt at fastholde, at “denne historiske parallelisme må ikke tilsløre den sandhed, at *demokrati og liberalisme er forskellige begreber uden indbyrdes sammenhæng*” (Ross, 1967: 136; oprindeligt kursiveret).

Forestillingen om, at det frie erhvervsliv ville føre til en økonomisk orden, hvor de fattige og de rige ville leve harmonisk sammen, blev i de vestlige lande med den industrielle revolution i stigende grad urealistisk. De voldsomme samfundsforandringer i forbindelse med afvandringen fra landet og fremvæksten af store industribyer betød, at store dele af befolkningen i USA og Europa kom til at leve i fattigdom og arbejdsløshed, medens et mindretal erhvervede omfattende rigdom og magt. I kølvandet på industrialiseringen og urbaniseringen udviklede en række sociale problemer sig i form af dårlige bolig- og sundhedsforhold, begrænsede uddannelsesmuligheder, utilstrækkelig forsørgelse af de ældre mv. Rundt omkring opstod der social uro, der demonstrerede den manglende harmoni i samfund, og den faglige og politiske arbejderbevægelse begyndte at organisere sig.

Dette er i korte træk den historiske baggrund for, at politiske partier og demokratiske teoretikere begyndte at opfatte sociale og økonomiske uligheder som forhindringer for demokratiets rette funktionsmåde (Pickles, 1971: 62). Det dannede grundlag for formuleringen af en bredere demokratiopfattelse, der ikke blot forbinder demokratiet med en politisk styreform, og som løsriver det fra dets snævre forbindelse med den liberale – eller snarere liberalistiske – opfattelse af samfundet og de økonomiske forhold.

Det blev hævdet, at demokratiet er ufuldstændigt, hvis man ikke giver det et socialt og økonomisk indhold ud over det juridisk-politiske, som liberale har givet det. Nogle ville endog gå videre og hævde, at demokratiet ikke blot er en politisk metode, men at det har et bestemt mål, nemlig en fuldstændig gennemførelse af økonomisk lighed. Dette er sådan set ikke nogen urimelig tanke, da den ligger i forlængelse af den traditionelle og før-liberale opfattelse af demokratiet, om end nu med en positiv vurdering.

Det fælles for disse ikke-liberale demokratiopfattelser er, at de påpeger begrænsningerne i den opfattelse, at demokrati blot vedrører en politisk styreform. Den politiske lighed, som angiveligt skulle være et resultat af den lige og almindelige valgret og flertalsprincippet, er i realiteten en illusion. Hvis borgerne har helt forskellige muligheder for at opnå politisk indflydelse, eller – anderledes formuleret – at de har ulige ressourcer til rådighed på det politiske marked. De velhavende har en langt større og mere effektiv

“købekraft” på dette marked end det store flertal af arbejderne, fordi de har lettere ved at skaffe sig politisk indflydelse på andre måder end via stemmeafgivning ved valgene. Den “ligevægt”, der findes på det politiske marked er således ikke udtryk for, at alle har haft lige indflydelse på de politiske beslutninger og afspejler derfor heller ikke borgernes behov og ønsker (Macpherson, 1977: 82-92; Lively, 1975: 28; Dahl, 1998: 177f).

Med dette udgangspunkt vil nogle demokratiske teoretikere og praktikere udvide demokratiet ved at give alle borgere lige muligheder for social fremgang og dermed også for at erhverve de ressourcer, der giver reel mulighed for at varetage politiske interesser. Man kan kalde denne opfattelse af demokratiet for socialt demokrati. Den hviler på den grundopfattelse, at der er muligt at tilvejebringe en bedre overensstemmelse mellem de sociale og individuelle behov gennem en offentlig regulering af erhvervslivet og en omfordeling af indkomster og formuer. En sådan regulering og omfordeling vil kunne forøge den individuelle frihed i samfundet og desuden fremme demokratiet ved at fjerne de handicaps for politisk indflydelse, der skyldes dårlige uddannelsesmuligheder og ringe økonomiske midler. Ved at give alle lige adgang og samme startvilkår skulle alle få mulighed for at gøre de erfaringer, tilegne sig den viden og udvikle de holdninger, som skaber grundlag for politisk indflydelse. På denne måde vil demokratiet i højere grad komme til at virke til fordel for alle grupper i samfundet og altså ikke blot resultere i en “ligevægt”, som er til fordel for de få, der besidder ejendomsretten til produktionsmidlerne.

Nogle vil imidlertid gå videre, idet de ikke blot vil tilvejebringe de sociale forudsætninger for, at man tilnærmer sig det demokratiske ideal om politisk lighed. Ud fra en grundopfattelse af, at politisk lighed uden social og økonomisk lighed ikke er andet end en facade, vil de udvide demokratiet til at betyde et klasseløst samfund, hvor der overhovedet ikke – i hvert fald kun i ringe omfang – er forskelle i indkomster og formuer. Demokratiet er med andre ord ikke blot en politisk metode, det har også et bestemt politisk mål, som består i at tilvejebringe lighed i økonomisk henseende i samfundet. Denne demokratiopfattelse kan man kalde for økonomisk demokrati. Den er udtryk for den bredeste opfattelse af demokratiet, og den indebærer som oftest et princip om en eller anden form for samfundsovertagelse af produktionsmidlerne. Derimod kan den ikke umiddelbart ligestilles med de forslag og tanker om lønmodtagernes medejendomsret, som Socialdemokratiet og LO har fremsat, og som gerne betegnes på samme måde. Selv om nogle teoretikere tager afstand fra en sådan bred demokratiopfattelse og tilkendegiver, at der ligefrem er tale om et misbrug af ordet (se f.eks. Ross,

1967: 167-171; Sartori, 1987: 8-12)¹, er der andre, der bevidst anvender ordet "demokrati" på denne måde (se f.eks. Dahl, 1985).

De tre hovedopfattelser af demokratiet, der her er omtalt, svarer i det væsentlige til den reformstrategi, de skandinaviske socialdemokratier har anvendt i forsøget på at realisere deres langsigtede mål. Denne strategi er ofte blevet formuleret i tre faser eller niveauer. I årtierne omkring år 1900 vandt man sejr om det første niveau, nemlig det politiske demokrati. Med den faktiske ligestilling i valgetten opnåede man de afgørende magtresourcer for at kunne få del i statsmagten og dermed begynde realiseringen af det andet niveau, som tilstræbte en udjævning af uligheder mellem de forskellige samfundsgrupper mht. en lang række velfærdsaspekter – en udjævning, som man accepterede måtte finde sted inden for en privatkapitalistisk samfundsstrukturens muligheder. Som skaber af en udbredt udligning og forøgelse af velfærden kunne Socialdemokratiet påregne en stadig stigende vælgerandel, som da kunne danne springbræt for en demokratisk overgang til det tredje niveau: det økonomiske demokrati, som på sigt ville indebære en afskaffelse af den kapitalistiske markedsøkonomi og en overgang til en mere kollektivt og politisk styret økonomi (Valentin, 1980: 380).

Medens det danske socialdemokrati har været førende i opbygningen af velfærdsstaten (det andet niveau), tog man fat på det tredje niveau i 1970'erne med en række forslag om overskudsdeling og lønmodtagernes medejendomsret. Det er derfor tænkeligt, at forestillinger om økonomisk lighed og økonomisk demokrati i slutningen af 1970'erne kan have haft betydning for mange danskeres opfattelse af demokratiet. I årene fra begyndelsen af 1980'erne mistede Socialdemokratiet imidlertid regeringsmagten, og 1980'erne og begyndelsen af 1990'erne blev præget af borgerlige regeringer og en mere liberal og individualistisk tidsånd. Det er derfor tænkeligt, at i hvert fald den økonomiske demokratiopfattelse er blevet svækket gennem perioden fra slutningen af 1970'erne til årtusindskiftet. De socialdemokratiske ledede koalitionsregeringer i 1990'erne tillagde i hvert fald ikke længere økonomisk demokrati den samme betydning som de socialdemokratiske regeringer i 1970'erne. Om der er sket en tilsvarende svækkelse af forestillingerne om et social demokrati er mindre indlysende. Venstre var således i stand til at vinde regeringsmagten i 2001 ved at undlade direkte angreb på velfærdsstaten og ved snarere at gøre sig til dens beskytter og reformator end dens fjende og likvidator.

Demokratibegrebet har mange sider og har givet anledning til langvarige debatter mellem teoretikere (se herom, Holden, 1974 og 1988; Held, 1987 og 1996; Svensson, 1995). Demokratiteorier og demokratimodeller

hviler i vidt omfang på forholdsvis abstrakte overvejelser, og det kan derfor ikke forventes, at alle borgere eller blot de fleste borgere har velafklarede forestillinger om de forskellige demokratiopfattelser. Udenlandske undersøgelser har vist, at mange mennesker har temmelig vage forestillinger om, hvad demokrati er for noget. Mange er ude af stand til at forklare deres opfattelse af demokrati, og de forklaringer, der gives, indskrænker sig til tider til rene slogans (Sigel, 1979). Det første spørgsmål, der søges besvaret i det følgende, er derfor, om den danske vælgerbefolkning kan siges at have nogenlunde afklarede opfattelser af demokrati. Det næste spørgsmål er derefter, hvilken demokratiopfattelse der i givet fald er den fremherskende: Har de danske vælgere en snæver eller en bred opfattelse af demokratiet? Opfatter de først og fremmest demokratiet som en politisk styreform med liberale mindretalsgarantier, eller udstrækker de også demokratiet til samfundets sociale og økonomiske sider? Endelig er der for det tredje spørgsmålet om, hvordan demokratiopfattelserne har ændret sig i den danske befolkningen over de seneste 20-25 år? Er de i overensstemmelse med ændringerne i tidsånden blevet mere snævre og mere koncentreret om de liberale sider i forhold til de sociale og økonomiske? Og hvem har ændret deres forestillinger mest?

Sammenligning af 1979 og 2002

I forsøget på at få disse spørgsmål besvaret kan forskellige metoder tages i anvendelse (se således May, 1980: 324ff). I 1979 blev der stillet såvel et "åbent" spørgsmål, hvor respondenterne blev bedt om med egne ord at fortælle, hvad ordet "demokrati" betød for dem, og fem "lukkede" spørgsmål, hvor respondenterne blev præsenteret for konkrete betydninger af ordet "demokrati" og bedt om at svare ja eller nej på et spørgsmål, om de forbinder ordet "demokrati" med disse betydninger. Da det i 2002-undersøgelsen alene var muligt at gentage de lukkede spørgsmål – samt tilføje nogle nye – foretages den følgende undersøgelse udelukkende på grundlag af svarene på de lukkede spørgsmål. I 1979 blev respondenterne spurgt, om de med ordet "demokrati" forbinder

- at alle voksne har valgret?
- at det er folket, der bestemmer?
- at man kan sige om regeringen, hvad man vil, uden at man af den grund får vanskeligheder?
- at alle har lige muligheder?
- at der hverken er nogle, der er meget rige eller meget fattige?

- at politikerne har ret til at bestemme, fordi de er valgt af befolkningen ved frie valg?
- at hele befolkningen deltager aktivt i den politiske beslutningsproces?

Ud over disse spørgsmål blev respondenterne i 2002 desuden spurgt, om de med ordet “demokrati” forbinder

- at den private ejendomsret er ukrænkelig?
- at flertallet bestemmer?
- at domstolene ikke styres af politikerne?
- at vi lever i fred og frihed?
- at mindretal beskyttes mod flertallet?

Svarene på disse spørgsmål fremgår af tabel 3.1. Tabellen viser for det første, at til trods for, at flere af spørgsmålene kan forekomme ret abstrakte og i hvert fald ikke vedrører respondenternes hverdag, er der i tale om forbausende små ved ikke-procenter. I 2002 er det i størrelsesordenen et par pct. Størst usikkerhed var der i 2002 omkring demokratiets forbindelse med domstolenes styring af politikerne (syv pct.), den private ejendomsrets ukrænkelighed (seks pct.) samt økonomisk lighed og mindretalsbeskyttelse (fem pct.). I 1979 var ved ikke-procenterne noget højere, men langt fra problematiske, i størrelsesordenen syv-otte pct. Igen var det spørgsmålet om demokratiets forbindelse med økonomisk lighed og fraværet af meget rige og fattige, der gav anledning til den største usikkerhed (13 pct.). Samlet set kan det dog konkluderes, at danske vælgere ikke har særligt vanskeligt ved at svare på spørgsmål om, hvad de forbinder med ordet “demokrati”, og at de faktisk har ganske afklarede demokratiopfattelser.² Det næste spørgsmål er så, hvilke demokratiopfattelser, der er tale om, og hvor sammenhængende de er.

Umiddelbart ser det ud til, at danske vælgere både i 1979 og 2002 i høj grad forbinder demokrati med en politisk styreform, der hviler på principperne om almindelig valgret og folkesuverænitet. I tabellen er de fem spørgsmål, der blev stillet både i 1979 og 2002, rangordnet efter faldende ja-procenter i 2002, og det ses, at de tre spørgsmål, der knytter demokrati sammen med principperne for den politiske styreform, får den største tilslutning. Til trods for, at der allerede i 1979 var tale om ganske massiv tilslutning (henholdsvis 87 pct. om almindelig valgret og 78 pct. om folkesuverænitet), sker der en yderligere opbakning om disse forståelser af demokratiet. I 2002 er det ni ud af ti, der deler dem, og dette bekræftes af den nye

formulering, der blev medtaget i 2002: 89 pct. forbinder demokrati med, at det er flertallet der bestemmer.

Tabel 3.1. Demokratiopfattelser, 1979 og 2002. Pct.

		Ja	Nej	Ved ikke/ uoplyst	I alt
Alle voksne har stemmeret	1979	87	8	5	100 (N = 1.478)
	2002	92	7	1	100 (N = 871)
At det er folket, der bestemmer	1979	78	13	9	100 (N = 1.478)
	2002	91	8	1	100 (N = 871)
At man siger om regeringen, hvad man vil, uden at man af den grund får vanskeligheder	1979	83	9	8	100 (N = 1.478)
	2002	88	10	2	100 (N = 871)
At alle har lige mulighed for at blive til noget*	1979	66	26	8	100 (N = 1.478)
	2002	81	17	2	100 (N = 871)
At politikere har ret til at bestemme, fordi de er valgt af befolkningen ved frie valg	1979	77	13	10	100 (N = 1.478)
	2002	80	17	3	100 (N = 871)
At hele befolkningen deltager aktivt i den politiske beslutningsproces	1979	63	24	13	100 (N = 1.478)
	2002	66	32	2	100 (N = 871)
At der hverken er nogle, der er meget rige eller meget fattige	1979	37	50	13	100 (N = 1.478)
	2002	32	63	5	100 (N = 871)
At flertallet bestemmer	1979	-	-	-	-
	2002	89	10	1	100 (N = 871)
At vi lever i fred og sikkerhed	1979	-	-	-	-
	2002	85	13	2	100 (N = 871)
At domstolene ikke styres af politikere	1979	-	-	-	-
	2002	75	18	7	100 (N = 871)
At mindretal beskyttes mod flertallet	1979	-	-	-	-
	2002	73	22	5	100 (N = 871)
At den private ejendomsret er ukrænkelig	1979	-	-	-	-
	2002	65	29	6	100 (N = 871)

* I 2002: "At alle har lige muligheder".

Der næst viser tabellen, at danskernes demokratiopfattelse i høj grad er præget af den liberale forståelse af demokratiet. Allerede i 1979 var der 83 pct.,

der knyttede princippet om ytringsfrihed til demokratiet, og dette var i 2002 steget til 88 pct. Dog synes de liberale principper om magtdeling og mindretalsbeskyttelse ikke at opnå helt den samme massive tilslutning, selv om der er bred tilslutning: 75 pct. forbinder i 2002 demokrati med domstolenes uafhængighed og en tilsvarende andel (73 pct.) med mindretals beskyttelse mod flertallet.

Videre viser tabel 3.1, at demokrati både i 1979 og i 2002 i højere grad forbindes med en repræsentativ styreform end med befolkningens aktive deltagelse i den politiske beslutningsproces. Der er klart flertal for begge opfattelser, men noget flere for den repræsentative variant (77 pct. i 1979 og 80 pct. i 2002) end for den partcipatoriske variant (63 pct. i 1979 og 66 pct. i 2002). Det er bemærkelsesværdigt at der her er tale om ret stabile opfattelser over tid (+ tre procentpoint) og mellem de to varianter (14 procentpoint).

Det er bemærkelsesværdigt, at et klart flertal (66 pct. i 1979) mener, at demokrati er forbundet med lige muligheder, og at denne sociale opfattelse af demokrati i 2002 er steget til 81 pct. Den liberale tidsånd i 1980'erne og 1990'erne har altså ikke kunnet tømme danskernes demokratiforståelse for socialt indhold, hvilket rimer meget godt med, at den borgerlige regering kom til magten i 2001 blandt andet med et løfte om at bevare velfærdsstaten.

Derimod er der langt færre, der lægger et økonomisk indhold i deres forestillinger om demokrati. Kun omkring en tredjedel forbinder således demokrati med økonomisk lighed og et samfund, hvor få har for meget og færre for lidt. Denne økonomiske demokratiopfattelse er fra 1979 til 2002 svækket fra 37 pct. til 32 pct. Samtidig forbinder to ud af tre i 2002 demokrati med beskyttelse af den private ejendomsret. Begge dele – såvel svækkelsen af forbindelsen mellem demokrati og økonomisk lighed som tætte forbindelser mellem demokrati og privat ejendomsret – er i god overensstemmelse med den mere liberale og individuelle tidsånd omkring år 2000, ligesom den markante tilslutning til, at demokrati er forbundet med mindretallets beskyttelse mod flertallet (73 pct.).

Endelig bekræfter tabel 3.1, at der er en udpræget tendens til at forbinde demokrati med alt godt og ønskværdigt, idet ikke mindre end 85 pct. mener, at demokrati er udtryk for et liv i fred og frihed. Selv om dette slogan fra tid til anden er indgået i Venstres og andre liberales politiske agitation, er det mest af alt udtryk for, at ordet "demokrati" i dag er blevet et udpræget plusord og betegnelsen for et begreb, der nemt kan blive tømt for meningsfuldt indhold.

Respondenternes svar på demokratispørgsmålene antyder, at danske vælgere – i hvert fald i nogen grad – skelner mellem demokratiets liberale, sociale og økonomiske sider på samme måde, som det sker i den demokratiske teori. Med henblik på at konstatere, i hvilket omfang dette er tilfældet, kan der konstrueres en demokratiskala, som sammenfatter respondenternes demokratiopfattelse. Skalaen bygger på de fem spørgsmål, der er medtaget i begge undersøgelserne. Giver en respondent positive svar på de tre spørgsmål om de politiske principper om almindelig valgret, folkesuverænit og ytringsfrihed, placeres vedkommende med en *liberal* demokratiopfattelse. Hvis respondenteren foruden disse tre positive svar også svarer positivt på spørgsmålet om lige muligheder, men negativt på spørgsmålet om rige og fattige, placeres vedkommende med en *social* demokratiopfattelse. Svarer respondenteren endelig positivt på alle fem spørgsmål, placeres vedkommende med en *økonomisk* demokratiopfattelse. Såfremt respondenterens svarmønster ikke svarer til en af disse tre hovedopfattelser af demokratiet, har vedkommende enten slet ingen struktureret demokratiopfattelse, eller også er den sammensat på en måde, der ikke er i overensstemmelse med de teoretiske overvejelser, der er refereret, og som det derfor kan være vanskeligt at karakterisere entydigt. Det skal her understreges, at der stilles temmelig strenge krav for at godtage respondenternes svar som udtryk for en struktureret demokratiopfattelse, idet alle de tre politiske principper kræves inddraget i demokratiforståelsen. Danske vælgeres demokratiopfattelser identificeret på denne måde er vist i tabel 3.2.

Tabel 3.2 Demokratiopfattelser, 1979 og 2002. Pct.

	1979	2002
Ingen/sammensat	46	26
Liberal	11	8
Social	19	42
Økonomisk	24	24
I alt	100	100
N	1.478	871

Tabellen viser, at danskerne mod slutningen af det 20. århundrede synes at have fået mere strukturerede opfattelser af demokrati. Medens omkring halvdelen (46 pct.) i 1979 ikke havde en struktureret opfattelse af demokratiet, er dette blot tilfældet med en fjerdedel i 2002 (26 pct.).³

Ændringen i danskernes opfattelse af demokratiet viser sig først og fremmest ved, at langt flere er begyndt at give demokratiet et social indhold (en fordobling fra 19 pct. til 42 pct.), medens der ikke er de store ændringer med hensyn til en snæver, liberal opfattelse og en bred, økonomisk opfattelse af demokratiet. Det mest overraskende er her – de øvrige resultater taget i betragtning – at der fortsat er omkring en fjerdedel, der mener, at demokrati er forbundet med økonomisk lighed.

Alt i alt er det bemærkelsesværdigt, at så mange danskere ikke blot forbinder demokrati med bredt anerkendte politiske principper, men også indtager sociale og økonomiske betragtninger i deres forestillinger om demokrati. Om lige muligheder og en forholdsvis jævn økonomisk fordeling så opfattes som nødvendige forudsætninger for politisk demokrati eller erfaringsmæssige konsekvenser heraf, kan ikke afgøres på det foreliggende grundlag. Det er heller ikke muligt at afgøre, om der først og fremmest er tale om normative betragtninger, at et demokrati bør være forbundet med bestemte sociale og økonomiske forhold, eller om der er tale om en kognitiv betragtning, at vi har en demokratisk styreform i et samfund, der er præget af social og økonomisk lighed. Der foreligger også den mulighed, at alle de tre demokratiopfattelser er udtryk for en bagvedliggende grundopfattelse af, hvad der opfattes som ret og rimeligt i det danske samfund. Et fingerpeg i retning af, i hvilket omfang dette er tilfældigt, kan man få ved at se på de forskellige demokratiopfattelsers udbredelse i forskellige sociale og politiske grupper. Jo mere disse opfattelser er udbredt på nogenlunde samme måde i alle grupper, desto mere kan de tages som udtryk for fælles grundopfattelser.

I tabel 3.3 er demokratiopfattelsernes udbredelse i sociale og politiske grupper i 1979 præsenteret. Strukturerede demokratiopfattelser findes stort set i samme omfang i alle grupper, og hvor de er mindre eller mere udbredte kan det forklares af færre individuelle ressourcer. Der er således dobbelt så mange, der ikke har en struktureret opfattelse af demokrati blandt dem, der ikke er interesseret i politik (70 pct.), som blandt dem, der er meget interesseret i politik (35 pct.). Tilsvarende, om end mindre, forskelle findes mellem dem, der ikke har nogen eller blot en kort erhvervsuddannelse (52 pct.), og dem, der har en længere erhvervsuddannelse, typisk en akademisk uddannelse (38 pct.). Også de selvstændige har mere afklarede demokratiopfattelser end arbejderne og de arbejdsløse. Partipolitisk synes vælgere på fløjene og i midten at have mere afklarede demokratiopfattelser end vælgere lige til venstre og lige til højre for midten, hvilket dog ikke kan forklares

Tabel 3.3. Demokratiopfattelser i sociale og politiske grupper, 1979. Pct.

	Ingen/ sammensat	Liberal	Social	Øko- nomisk	N (=100 pct.)
Alle	46	11	19	24	1.478
Køn:					
Mand	40	10	25	25	721
Kvinde	52	11	13	24	757
Alder:					
18-24 år	54	13	12	21	185
25-29 år	45	12	20	23	152
30-39 år	42	13	21	24	286
40-49 år	46	9	16	29	234
50-59 år	40	10	25	25	225
60 år +	50	9	18	23	396
Erhvervsuddannelse:					
Ingen/kort	52	10	16	22	728
Faglig	40	11	23	26	462
Mellemlang	43	12	16	29	188
Lang	38	13	26	24	98
Stilling:					
Selvstændig	34	9	33	24	128
Funktionær	40	13	22	25	414
Faglært arbejder	50	4	20	26	98
Ufaglært arbejder	49	8	16	27	239
Arbejdsløs	52	20	14	14	44
Pensionist	51	11	18	21	300
Politisk parti:					
VS, DKP	34	8	19	39	59
SF	38	10	16	36	73
Socialdemokratiet	45	12	18	25	511
Radikale Venstre	39	21	20	20	39
CD	32	13	26	29	31
Kristeligt Folkeparti	58	8	17	17	24
Venstre	44	13	20	23	169
Konservative	41	9	25	25	130
Fremskridtspartiet/Dansk Folkeparti	37	6	31	26	94
Politisk interesse:					
Meget	35	12	22	31	245
Noget	40	14	20	26	583
Kun lidt	50	8	20	22	477
Slet ikke	70	7	9	14	162
Politisk tillid:					
Høj	44	12	20	24	866
Middel	52	11	15	22	182
Lav	44	10	19	27	395

af forskelle i individuelle ressourcer. Derimod er der hverken klare køns- eller aldersforskelle.

Det er endnu vanskeligere at påvise karakteristiske forskelle mellem de sociale og politiske grupper med hensyn til udbredelsen af de tre strukturerede demokratiopfattelser. Den sociale demokratiopfattelse findes stærkest blandt de selvstændige (33 pct.) og svagest blandt dem, der slet ikke interesserer sig for politik (ni pct.). Den står en smule svagere blandt kvinder end blandt mændene, blandt de helt unge, blandt mennesker med en kort eller mellemlang erhvervsuddannelse, blandt de arbejdsløse og blandt mennesker, der hverken har meget høj eller meget lav politisk tillid. Den økonomiske demokratiopfattelse findes meget forståeligt navnlig blandt venstreorienterede (36 og 39 pct.) – her må der være tale om, at økonomisk lighed opfattes som en forudsætning for demokrati – og mindst blandt de politisk uinteresserede og de arbejdsløse (14 pct.) – her er der nok snarere tale om, at man mener, at der faktisk er en del fattige og rige i det danske demokrati.

Samlet set synes der blandt de danskere, der i 1979 havde en struktureret demokratiopfattelse, at være bred konsensus om, at demokrati ikke blot omfatter nogle principper for den politiske styreform, men også er forbundet med sociale og økonomiske egenskaber. Kort sagt, demokrati omfatter ikke blot politisk lighed og flertalsstyre, men også social og økonomisk lighed.

I tabel 3.4 er demokratiopfattelsernes udbredelse i sociale og politiske grupper i 2002 præsenteret. I det store og hele genfindes det samme mønster som 20-25 år tidligere. Der er igen de mest politisk interesserede og de veluddannede, som i størst omfang har en struktureret demokratiopfattelse, og det er de politisk uinteresserede og mennesker med en kort erhvervsuddannelse, der har det i mindst omfang. De selvstændige skiller sig i 2002 ikke helt så markant ud som i 1979, men det er fortsat arbejderne – dog kun de ufaglærte – og de arbejdsløse, der ikke i så høj grad som andre har udviklet strukturerede opfattelser af demokrati. Det er stadig sådan, at de venstreorienterede og de radikale og CD'erne, der har mere afklarede demokratiopfattelser end de andre partiers vælgere, men på højrefløjen skiller Dansk Folkepartis vælgere sig ikke ud som Fremskridtspartiets vælgere gjorde det i 1979, muligvis fordi der nu er tale om et større parti, der er mere borgerligt og mindre protestpræget end Fremskridtspartiet i 1970'erne.

Som omtalt forbindes demokrati i 2002 i langt højere grad med lige sociale muligheder end i 1979. Denne tendens findes i alle sociale og politiske grupper, men især blandt kvinderne, de unge, mennesker med en mel-

Tabel 3.4. Demokratiopfattelser i sociale og politiske grupper, 2002. Pct.

	Ingen/ sammensat	Liberal	Social	Økonomisk	N (=100 pct.)
Alle	26	8	42	24	871
Køn:					
Mand	24	8	44	24	430
Kvinde	27	8	40	25	441
Alder:					
18-24 år	28	11	44	17	75
25-39 år	31	11	43	15	83
30-39 år	29	8	43	20	181
40-59 år	27	7	46	20	190
50-59 år	20	6	39	35	200
60 år +	25	9	36	30	142
Erhvervsuddannelse:					
Ingen/kort	29	9	36	30	228
Faglig	28	5	41	26	350
Mellemlang	20	10	49	21	202
Lang	20	14	45	21	88
Stilling:					
Selvstændig	23	5	54	18	78
Funktionær	23	9	43	25	376
Faglært arbejder	22	8	46	24	67
Ufaglært arbejder	34	6	33	28	86
Arbejdsløs	34	8	31	27	89
Pensionist	27	7	37	29	83
Politisk parti:					
VS, DKP/Enhedslisten	11	17	33	39	18
SF	28	8	43	21	61
Socialdemokratiet	25	8	37	30	186
Radikale Venstre	15	10	44	31	48
CD	5	17	50	28	18
Kristeligt Folkeparti	26	5	58	11	19
Venstre	25	6	48	21	316
Konservative	21	12	41	26	68
Dansk Folkeparti	36	8	36	20	66
Politisk interesse:					
Meget	19	10	41	30	189
Noget	24	7	43	26	393
Kun lidt	30	9	43	18	233
Slet ikke	43	5	34	18	56
Politisk tillid:					
Høj	31	8	40	21	258
Middel	23	8	45	24	430
Lav	23	10	38	29	177

lemlag erhvervsuddannelse og mennesker med en middelhøj politisk tillid – samt de vælgere, der stemmer på Kristeligt Folkeparti. Bortset fra den sidstnævnte gruppe – hvis markante ændring kan skyldes måleusikkerhed på grund af det lille antal respondenter – er der tale om, at den sociale opfattelse af demokrati især breder sig, hvor den tidligere stod en smule svagere, hvilket kan tages som udtryk for, at der har udviklet sig en bred konsensus omkring denne demokratiopfattelse. Her har den individuelt og liberalt prægede tidsånd altså ikke sat sig igennem. Kun de arbejdsløse og de, der slet ikke er interesseret i politik, falder uden for denne udvikling, hvilket bekræfter andre iagttagelser af, at disse grupper er mindre integreret i det danske samfund end andre grupper.

Sammenfatning

Medens halvdelen af den danske vælgerbefolkning i slutningen af 1970'erne ikke kan siges at have afklarede opfattelser af demokrati, var det blot tilfældet for en fjerdedel i 2002. De danske vælgere har ikke nogen snæver opfattelse af demokrati, idet de ikke først og fremmest opfatter det som en politisk styreform med liberale mindretalsgarantier, men inddrager samfundets sociale og økonomiske sider i deres forestillinger om demokrati. Den sociale opfattelse af demokrati, der forbinder det med lige sociale muligheder, var allerede vidt udbredt i 1979 (19 pct.), men har i 2002 fundet endnu bredere udbredelse (42 pct.) og kan nu karakteriseres som den mest fremherskende demokratiopfattelse. Omkring en fjerdedel vil desuden udstrække demokratiet til det økonomiske område, idet de forbinder demokrati med en form for økonomisk lighed.

Medens opfattelserne af magtens fordeling kan siges at være i overensstemmelse med tidsånden, synes demokratiopfattelserne mindre påvirkede af det ændrede politiske klima. Det er tværtimod sådan, at den bredere forståelse af demokratiet som ikke blot liberalt, men også socialt har vundet større tilslutning. Og selv om der er grænser for, hvor bredt de fleste vil gøre demokratiet, har demokratiets forbindelse med økonomisk lighed ikke ændret sig under de ændrede partipolitiske vilkår.

Den formulerede hypotese om, at det ud fra de beskrevne udviklingstræk ville være den officielle selvforståelse, som ser demokratiet som en politisk styreform på liberalt grundlag, der skulle have vundet øget tilslutning, kan altså ikke bekræftes. Det liberale demokrati, der betoner magtbe-grænsning, magtdeling og kontrol med magthaverne har nok bred tilslutning, men det kombineres i stigende omfang med mere vidtgående demokratiopfattelser i retning af socialt demokrati.

Noter

1. Sartori taler for øvrigt om fire demokratiopfattelser, idet han ud over politisk, socialt og økonomisk demokrati også taler om industrielt demokrati.
2. Respondenternes besvarelse af det åbne spørgsmål i 1979 pegede også i retning af, at de danske vælgere har ganske klare meninger om, hvad demokrati er. Når respondenterne selv skulle forklare, hvad ordet "demokrati" betød for dem, var der ganske vist 19 pct., der svarede "ved ikke" eller på anden måde undlod at besvare spørgsmålet. Langt de fleste respondenter var dog i stand til at give udtryk for deres egen demokratiopfattelse. Selv om mange formulerede sig usikkert, var det mindre end 10 pct., der angav rene slogans eller fraser som svar. Kodningen af de åbne spørgsmål viste sig ganske vanskelig, og der skal ikke redegøres nærmere for resultaterne, dog kan det nævnes, at de fleste gav svar, der kunne samles under en overskrift som medborgerlige rettigheder (16 pct.) og medbestemmelse (11 pct.). Desuden forbandt mange demokrati med frihed (otte pct.), men færre med lighed (fire pct.).
3. Denne konklusion bygger på den forudsætning, at kvaliteten i undersøgelsen er nogenlunde den samme, således at der hverken er lavet flere eller færre tilfældige fejl i 2002 end i 1979. Denne forudsætning hviler på, at det begge gange er Socialforskningsinstituttet, der har stået for dataindsamlingen, og at man kan tillid til deres interviewere.

Kapitel 4

Sammenhængen mellem magt- og demokratiopfattelser

Da udviklingen i danskernes opfattelse af magten og demokratiet ikke har ændret sig på helt samme måde gennem de seneste 20-25 år, er det interessant at se nærmere på forbindelsen mellem danskernes magt- og demokratiopfattelser. Er det sådan, at disse opfattelser er forholdsvis uafhængige af hinanden, således at opfattelsen af magten er mere kognitivt orienteret – altså udtryk for, hvordan virkeligheden er – medens demokratiopfattelserne er mere normativt orienteret – altså udtryk for, hvordan virkeligheden bør være? Eller er der trods de forskellige udviklingstendenser alligevel en sammenhæng mellem forestillingerne om magt og demokrati, for eksempel således at de, der finder, at magten er spredt på en demokratisk og pluralistisk måde, i højere grad har en liberal opfattelse af demokratiet, end dem, der finder, at magten er koncentreret, og som derfor er mere opmærksomme på, at social og økonomisk lighed er en forudsætning for demokrati og politisk lighed?

Tabel 4.1. Magt- og demokratiopfattelser, 1979 og 2002. Pct.

	Ingen/ sammensat	Liberal	Social	Økonomisk	N (=100 pct.)
1979					
Alle	46	11	19	24	1.478
Pluralistisk magtopfattelse	42	12	20	26	1.038
Demokratisk magtopfattelse	41	11	22	26	1.047
Marxistisk magtopfattelse	47	10	18	26	840
Elitistisk magtopfattelse	46	9	18	27	721
2002					
Alle	26	8	42	24	871
Pluralistisk magtopfattelse	23	8	43	26	723
Demokratisk magtopfattelse	23	8	43	26	731
Marxistisk magtopfattelse	28	8	36	28	338
Elitistisk magtopfattelse	27	8	39	26	298
Europæisk magtopfattelse	26	8	42	24	398

Tabel 4.1 viser sammenhængen mellem magt- og demokratiopfattelserne i henholdsvis 1979 og 2002, idet magtopfattelsen ansues som den uafhængige variabel og demokratiopfattelsen som den afhængige variabel. Det fremgår for det første af tabellen, at de strukturerede demokratiopfattelser findes udbredt i den danske befolkning i samme omfang, uanset hvordan folk ser på magtfordelingen i samfundet. Variationen mellem dem, der ikke har nogen struktureret opfattelse af demokratiet, er i 1979 mellem 41 pct. blandt dem, der har en demokratisk opfattelse af magten, og 47 pct. blandt dem, der har en marxistisk opfattelse af magten. I 2002 er variationen mellem 23 pct. blandt dem, der har en demokratisk og pluralistisk magtopfattelse, og 28 pct. blandt dem, der har en marxistisk magtopfattelse. De, der deler den officielle opfattelse af magten som spredt på en demokratisk eller pluralistisk måde, har altså lidt mere afklarede demokratiopfattelser, end dem, der har en kritisk opfattelse af magten, men forskellene er ikke store, i størrelsesordenen omkring fem-seks pct. Afklaringen i retningen af mere strukturerede demokratiopfattelser fra 1979 til 2002 finder også sted i samme omfang blandt mennesker med forskellige forestillinger om magtstrukturen. Dette peger i retning af, at opfattelserne af magtforhold og demokratiforestillinger er ret uafhængige af hinanden og udvikler sig på hver sin måde.

For det andet fremgår det af tabel 4.1, at de liberale og økonomiske demokratiopfattelser findes i samme omfang blandt mennesker med forskellige opfattelser af magten. Omkring 10 pct. forbinder uanset magtopfattelse demokrati med de principper, der ligger til grund for styreformen, og det ændrer sig ikke meget over de 20-25 år, der her undersøges. Desuden opfatter omkring en fjerdedel demokratiet meget bredt, idet det ikke alene forbindes med lige sociale muligheder, men også med et samfund, hvor der hverken er mange rige eller fattige, altså med en høj grad af økonomisk lighed, og det gælder blandt alle, uanset hvordan de opfatter magtforholdene. Heller ikke dette ændrer sig over tid.

For det tredje fremgår det af tabel 4.1, at den væsentligste ændring i danskernes demokratiopfattelse fra 1979 til 2002 består i, at flere har inddraget det sociale aspekt i deres demokratiforståelse. Igen sker dette uanset, hvordan man opfatter magtens fordeling. Den fordobling fra 19 pct. til 42 pct., der sker i den sociale demokratiopfattelse, findes såvel blandt dem, der opfatter magten som spredt på en pluralistisk måde (fra 20 til 43 pct.) og helt ligeligt fordelt på en demokratisk måde (fra 22 til 43 pct.), som blandt dem, der opfatter magten som koncentreret hos kapitalisterne (fra 18 til 36 pct.) eller hos andre personkredse (fra 18 til 39 pct.). Den eneste forskel er,

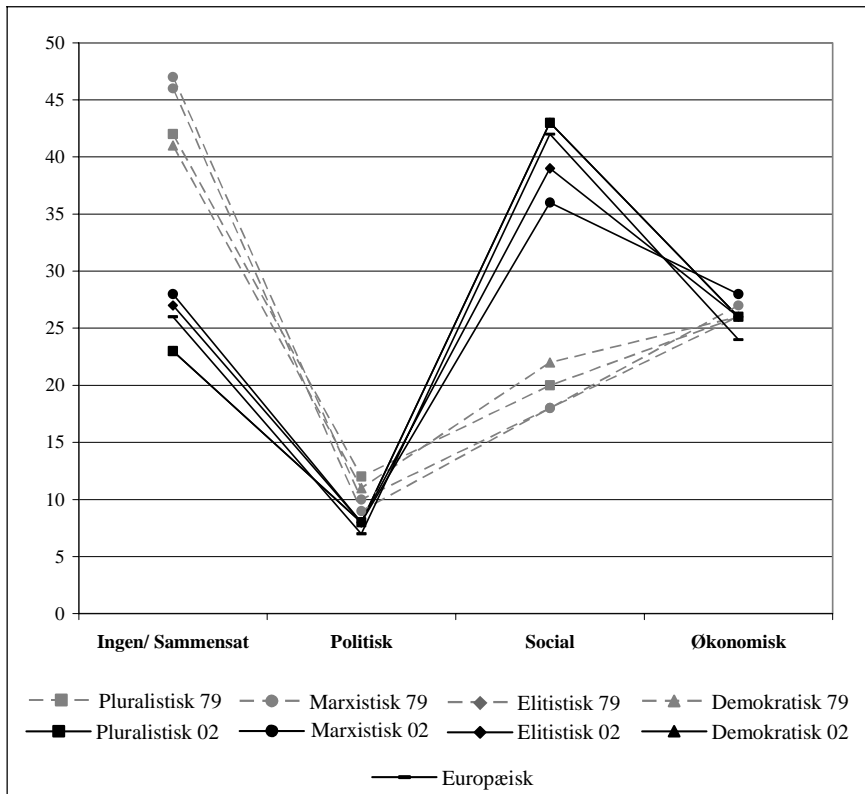
at de, der deler den officielle opfattelse af magten, navnlig i 2002 tillægger det sociale aspekt lidt større vægt end dem, der har en kritisk opfattelse af magtstrukturen. Det er den samme forskel på omkring fem pct., som findes med hensyn forekomsten af afklarede demokratiopfattelser.

Endelig er det interessant at bemærke, at blandt de to grupper mennesker, der deler den officielle opfattelse af magten som henholdsvis spredt og ligeligt fordelt, findes de forskellige forestillinger om demokrati udbredt på akkurat samme måde i 2002: 23 pct. har ikke nogen afklaret – eller en sammensat – demokratiopfattelse, otte pct. opfatter alene demokratiet liberalt, 43 pct. udstrækker det til også at omfatte de sociale muligheder i samfundet, og 26 pct. udstrækker det endnu videre til at omfatte også synet på økonomiske forskelle i samfundet. Det er slutteligt også bemærkelsesværdigt, at de mennesker, der mener, at magten er ved at glide fra danske myndigheder til EU, har akkurat de samme demokratiopfattelser som befolkningen som helhed.

Da de mange tal i tabel 4.1 kan være lidt vanskelige at overskue, er de beskrevne sammenhænge også fremstillet grafisk i figur 4.1. Figuren illustrerer meget tydeligt dels den grundlæggende og forholdsvis stabile struktur i demokratiopfattelserne: de få, der har en liberal opfattelse af demokratiet, og de langt flere, der har en bredere, social eller økonomisk, opfattelse af demokratiet; dels de helt parallelle forandringer fra 1979 til 2002: faldet i andelen uden en afklaret eller med en sammensat demokratiopfattelse og væksten i andelen med en social demokratiopfattelse. Den svage eller snarere manglende sammenhæng mellem magt- og demokratiopfattelserne fremgår af figuren ved, at kurverne for de enkelte magtopfattelser både i 1979 og 2002 ligger tæt på hinanden, idet andelen med samme demokratiopfattelse stort set er ens blandt mennesker med de forskellige magtopfattelser.

Sammenhængen mellem magt- og demokratiopfattelserne kan også ansues på en anden måde, idet demokratiopfattelsen angives som den uafhængige og magtopfattelsen som den afhængige variabel. Der kan argumenteres for, at dette er en mere relevant anskuelsesmåde, fordi demokratiopfattelserne forekommer mere stabile end magtopfattelserne. Det er også tænkeligt, at menneskers opfattelse af, hvad demokrati er og bør være, farver deres syn på, hvordan magtfordelingen er i samfundet. Ved denne tilgang kan det indeks for magt, der blev udviklet og anvendt i kapitel 2, bruges som en indikator på magtforståelsen. Umiddelbart kunne man forvente, at den liberale opfattelse af demokratiet var tættere forbundet med en demokratisk og pluralistisk magtopfattelse (høj indekxsværdi), fordi der son-

Figur 4.1. Magt- og demokratiopfattelser, 1979 og 2002 Pct.

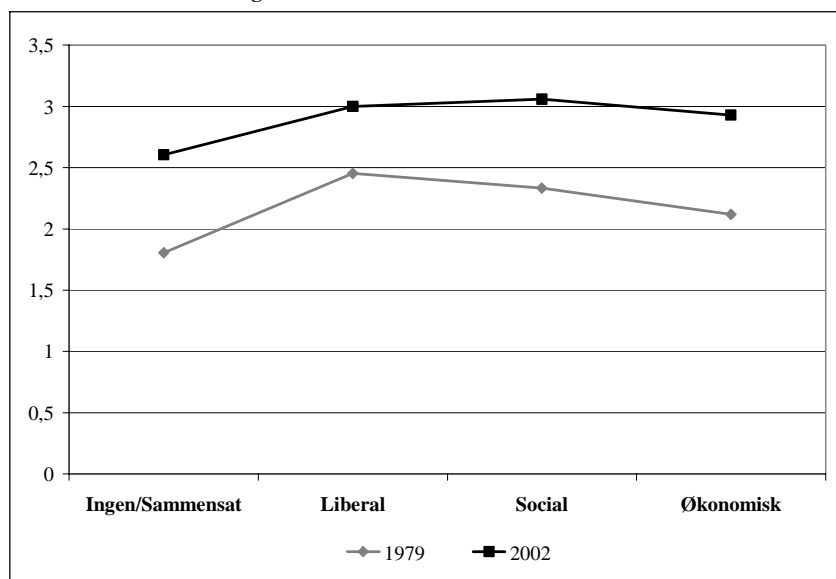
Note: Pluralistisk 02 og Demokratisk 02 overlapper.

dres skarpt mellem politiske og samfundsmæssige forhold, medens den sociale – og måske især den økonomiske – demokratiopfattelse var tættere knyttet til mere kritiske opfattelser af magtstrukturen (lav indekssværdi), fordi demokratiet forbindes med bestemte forudsætninger og konsekvenser. Den svage sammenhæng mellem magt- og demokratiopfattelserne, som netop er konstateret, og den ringe udbredelse af den rent liberale forståelse af demokratiet, tyder dog ikke på en sådan sammenhæng.

I figur 4.2 er gennemsnitssværdierne på magtindekset afsat for hver af de behandlede demokratiopfattelser i 1979 og 2002. Figuren bekræfter, at der kun er tale om svage sammenhænge, men dog i den forventede retning. Det kritiske syn på magten (lav indekssværdi) findes navnlig blandt dem, der ikke har nogen afklaret demokratiforståelse eller har sammensat den på en særlig måde. Det drejer sig her i vidt omfang om mennesker uden særlig in-

teresse for politik. Forskellene er ikke store blandt de mennesker, der har en afklaret demokratiopfattelse, men mennesker med en liberal demokratiopfattelse kommer dog i 1979 tættere på den pluralistiske og demokratiske magtopfattelse end mennesker med en social og især en økonomisk opfattelse af demokratiet. Udviklingen fra 1979 til 2002 i retning af en mere pluralistisk-demokratisk opfattelse af magtfordelingen viser sig ved, at 2002-kurven ligger over 1979-kurven, og den væsentligste ændring mellem demokratiopfattelserne består i, at mennesker, der forbinder lige muligheder med demokrati, i lidt højere grad deler den officielle selvforståelse af, at magten som spredt. Med den større udbredelse af den sociale demokratiopfattelse følger også en større accept af magtstrukturen i samfundet.

Figur 4.2. Magt- og demokratiopfattelser, 1979 og 2002. Gennemsnit på liberal-demokratisk magtindeks

Sammenfattende kan det konkluderes, at danskernes opfattelser af magten og demokratiet er forholdsvis uafhængige af hinanden. Opfattelserne af demokratiet er mere stabile end opfattelserne af magten. Tidsånden og de ændrede partipolitiske styrkeforhold betyder mere for forestillingerne om, hvem der er magtfulde, end for, hvad der karakteriserer demokratiet. Den sociale opfattelse af demokratiet har dog vundet større udbredelse siden slutningen af 1970'erne og forbindes i højere grad med den officielle forståelse af magtfordelingen som demokratisk og pluralistisk.

Kapitel 5

Konklusion

Magt og demokrati er vanskelige begreber. Det er svært at definere dem præcist på en måde, der vinder almindelig anerkendelse, og det gælder såvel inden for den politiske videnskab som i offentligheden. Det er også vanskeligt at undersøge, hvem der faktisk har magten, og hvordan magtforholdene har udviklet sig over tid. Den politiske videnskab er på dette område ikke kommet meget længere siden 1970'erne (Thomsen, 2000). Også demokratibegrebet giver fortsat anledning til diskussion såvel blandt teoretikere som praktikere.

Undersøgelsen af danskernes opfattelser af magt og demokrati viser, at de faktisk har ret afklarede opfattelser om disse vanskelige spørgsmål. Ved ikke-procenterne er lavere end man kunne have frygtet, og der viser sig over tid ganske konsistente fordelinger. Det danske samfunds selvforståelse som demokratisk, hvor magten er spredt og ikke koncentreret i bestemte grupper, finder ikke blot bred tilslutning, men er også blevet styrket over de seneste 20-25 år. Det ændrede politiske klima efter afslutningen af den kolde krig har været præget af større individualisering og afstandtagen fra kollektive løsninger på samfundets problemer. Det kan derfor ikke overraske, at kritiske opfattelser af den danske magtstruktur, der ser magten som koncentreret hos bestemte grupper og specielt hos dem, der ejer dansk erhvervsliv, er blevet svækket i perioden fra 1979 til 2002. Til gengæld er der en del, der mener, at magten glider fra de danske myndigheder til EU.

Der er ikke formuleret forhåndsforventninger om, i hvilket omfang danskerne har udviklet mere strukturerede demokratiopfattelser. De gennemførte analyser peger dog i retning af, at de over de seneste 20-25 år har udviklet mere strukturerede forestillinger om demokrati. I slutningen af 1970'erne kunne halvdelen af de danske vælgere ikke siges at have afklarede opfattelser af demokrati, eller i hvert fald havde de opfattelser, der var sammensat på en anden måde end den, som demokratiske teoretikere gerne arbejder med. Dette ændrede sig imidlertid mod århundredets slutning således, at det blot var en fjerdedel i 2002. Medens hypotesen om ændrede magtopfattelser i overensstemmelse med den forandrede tidsånd er blevet bekræftet af undersøgelsen, er dette ikke på samme måde tilfældet med hensyn til demokratiopfattelserne.

Hypotesen om en styrkelse af en liberal demokratiforståelse er klart afvist. De danske vælgere har ikke nogen snæver opfattelse af demokratiet,

sådan at de først og fremmest opfatter demokratiet som en politisk styreform med liberale mindretalsgarantier. De inddrager i væsentligt omfang samfundets sociale og økonomiske sider i deres forestillinger om demokrati. Specielt den sociale opfattelse af demokratiet er blevet yderligere styrket over de seneste 20-25 år og kan nu karakteriseres som den mest fremherskende demokratiopfattelse. Medens opfattelserne af magtens fordeling er ændret i overensstemmelse med tidsånden, synes demokratiopfattelserne mindre påvirkede af det ændrede politiske klima.

Det kan virke overraskende, at forestillingerne om magt og demokrati ikke har udviklet sig på samme måde, således at de afspejler de ændrede politiske forhold. Undersøgelsen af sammenhængen mellem magt- og demokratiopfattelserne i henholdsvis 1979 og 2002 viser imidlertid, at de strukturerede demokratiopfattelser findes udbredt i den danske befolkning i samme omfang, uanset hvordan man opfatter fordelingen af magten i samfundet. Dette bekræfter, at opfattelserne af magtforhold og demokratiforestillinger er ret uafhængige af hinanden og derfor kan udvikle sig på hver sin måde. Medens demokratiopfattelserne er forholdsvis stabile, dog således at den sociale opfattelse af demokratiet er blevet styrket, er opfattelserne af magten mere labile og i højere grad underkastet ændringerne i det politiske klima.

Den politiske kultur i Danmark hører til de mest demokratiske i Europa, hvis man med demokrati forstår holdningen til demokratiske principper og synet på demokratiets praktiske virkemåde og konsekvenser (Svensson, 2004). Den politiske kultur i et land opbygges gennem de politiske orienteringer, som opvoksede generationer indlærer, og de erfaringer, som befolkningen gør med de politiske myndigheder. Den er grundlæggende et kontinuitetselement, og derfor kan man, alt andet lige, regne med at etablerede orienteringer, værdier, normer, grundopfattelser mv., som udtrykker det pågældende lands selvforståelse, videreføres fra den ene generation til den næste.

Undersøgelsen bekræfter, at dette er tilfældet for såvel magtopfattelserne som for demokratiopfattelserne. Den peger dog også i retning af, at forestillinger om magt er mere påvirkelige af den aktuelle politik og de skiftende styrkeforhold, medens forestillingerne om demokrati i højere grad afspejler samfundets grundlæggende værdier og grundopfattelser. Velfærdsstaten og forventningen om, at alle danskere skal have lige muligheder for at udvikle deres evner og muligheder er nu så grundlæggende, at den ikke alene i stigende grad præger danskernes opfattelse af demokrati, men også

viser sig modstandsdygtig over for mere eller mindre forbigående ændringer i den fremherskende politiske tidsånd.

Appendiks

Datamaterialet

Analyserne i dette skrift bygger på interviews med repræsentative udsnit af voksne danskere i 1979 og 2002.

I 1979 blev spørgsmål om magt og demokrati medtaget i en mere omfattende undersøgelse om politiske værdier, der blev gennemført af Johannes Thestrup Pedersen, Odense Universitet, Hans Jørgen Nielsen, Københavns Universitet og forfatteren af dette skrift. Indsamlingen og kodningen af interviewmaterialet blev foretaget af Socialforskningsinstituttet, og Dansk Data Arkiv oparbejdede datafilen (DDA 228). En tilfældig stratificeret stikprøve på 1.934 personer blev udtaget, og der blev gennemført et mundtligt interview med 1.478 personer i august-september 1979. Svarprocenten var altså 76,4. Til imødegåelse af frafald blev interviewerne instrueret om at foretage op til tre besøg hos den enkelte respondent. Den væsentligste skævhed i bortfaldet var, at hovedstadsområdet var underrepræsenteret. Der var tale om en ganske omfattende undersøgelse med 320 variable.

I januar 2002 blev de samme spørgsmål om magt og demokrati – samt nogle flere – stillet i 9. runde af den serie interviews, som danner grundlag for Lise Tøgebys analyse af holdningsdannelsen blandt danske vælgere. Indsamlingen og kodningen af datamaterialet blev igen foretaget af Socialforskningsinstituttet, men udvælgelsen af respondenterne og interviewformen var en anden, og interviewene var langt kortere. I denne undersøgelsesrække udskiftes en tredjedel af respondenterne fra den ene runde til den næste. I januar 2002 blev der gennemført interview med 871 respondenter af 1.075. Svarprocenten var altså 81,0. Interviewformen var telefoninterviews. Undersøgelsen omfattede 93 variable.

Litteratur

- Alford, Robert R. & Roger Friedland (1985). *Powers of Theory. Capitalism, the State, and Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Arblaster, Anthony (1994). *Democracy*. Buckingham: Open University Press (2. udgave, 1. udgave 1987).
- Bachrach, Peter & Morton S. Baratz (1962). "Two Faces of Power". *American Political Science Review*, 56, 947-52.
- Bachrach, Peter & Morton S. Baratz (1970). *Power and Poverty. Theory and Practice*. New York: Oxford University Press.
- Borre, Ole (1999). "Gammel og ny venstre-højre ideologi", pp. 151-159 i Johannes Andersen, Ole Borre, Jørgen Goul Andersen & Hans-Jørgen Nielsen. *Vælgere med omtanke – en analyse af folketingsvalget 1999*. Århus: Systeme.
- Christiansen, Peter Munk, Birgit Møller & Lise Togeby (2001). *Den danske elite*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Christophersen, Jens A. (1956). "An historical outlook on the different usages of the term "democracy", pp. 77-138 i Arne Næss et al., *Democracy, Ideology and Objectivity*. Oslo: University Press.
- Cohen, Carl (1971). *Democracy*. New York: The Free Press.
- Connolly, William E. (1967). *Political Science and Ideology*. New York: Atherton, 1967.
- Dahl, Robert A. (1961). *Who Governs? Democracy and Power in an American City*. New Haven: Yale University Press.
- Dahl, Robert A. (1985). *A Preface to Economic Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Dahl, Robert A. (1989). *Democracy and Its Critics*. New Haven: Yale University Press.
- Dahl, Robert A. (1998). *On democracy*. New Haven: Yale University Press. Dansk oversættelse: *Om demokrati*. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 2000.
- Dahlerup, Drude, Carsten Jarlov, Lars Nørby Johansen & Ole P. Kristensen. (1975). "Korporatisme-begrebet og studiet af samspillet mellem politiske institutioner". *Økonomi og Politik*, 49, 4:317-344
- Damgaard, Erik (1977). "Folketinget og demokratisk styre", pp. 35-56 i *Festskrift til Erik Rasmussen*. Århus: Forlaget Politica.
- Damgaard, Erik (red.)(1980). *Folkets veje i dansk politik*. København: Schultz.
- Damgaard Erik (2003). *Folkets styre. Magt og demokrati I dansk politik*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Diamond, Larry (1999). *Developing Democracy. Towards Consolidation*. Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press.
- Domhoff, G. William (1967). *Who Rules America?.* Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.

- Domhoff, G. William (1971). *The Higher Circles: The Governing Class in America*. New York: Vintage Books.
- Easton, David (1965). *A Systems Analysis of Political Life*. New York: John Wiley & Sons.
- Folketingstidende*.
- Form, William H. & Joan Rytina (1969). "Ideological Beliefs on the Distribution of Power in the United States". *American Sociological Review*, 34, 1:19-31.
- Fukuyama, Francis (1992). *The End of History and the Last Man*. London: Penguin Books.
- Goul Andersen, Jørgen & Ole Borre (red.) (2003). *Politisk forandring. Værdipolitik og nye skillelinjer ved folketingsvalget 2001*. Århus: Systime.
- Heisler, Martin O. (1979). "Corporate Pluralism Revisited: Where is the Theory?". *Scandinavian Political Studies*, 2 (New Series), 3:277-297.
- Held, David (1996). *Models of Democracy*. Cambridge: Polity Press (2. udgave, 1. udgave 1987).
- Holden, Barry (1974). *The Nature of Democracy*. London: Nelson.
- Holden, Barry (1988). *Understanding Liberal Democracy*. Oxford: Philip Allan.
- Hunter, Floyd (1953). *Community Power Structure. A Study of Decision Makers*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
- Huntington, Samuel P. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. London: Touchstone Books.
- Koch, Hal (1945/1991). *Hvad er demokrati?* København: Gyldendal.
- Kornberg, Allan & Harold D. Clarke (1994). "Beliefs About Democracy and Satisfaction with Democratic Government: The Canadian Case". *Political Research Quarterly*, 47, 3:537-563.
- Kristensen, Niels Nørgaard (2003). *Billeder af magten. Portrætter til forståelse af magt og demokrati*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Kristensen, Ole P. (1981). "Norwegian Power: A Review of a Research Project". *European Journal of Political Research*, 9, 4:433-440.
- Lively, Jack (1975). *Democracy*. Oxford: Basil Blackwell.
- Lukes, Steven (1974). *Power: A Radical View*. London: Macmillan.
- Lønmodtagernes Medejendomsret* (1978). Rapport fra udvalget om lønmodtagernes medejendomsret. København: Arbejdsministeriet.
- Macpherson, C. B. (1977). *The Times and Life of Liberal Democracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Miliband, Ralph (1969). *The State in Capitalist Society*. London: Weidenfeld and Nicolson.
- Mills, C. Wright (1956). *The Power Elite*. New York: Oxford University Press, Galaxy Books.
- Mosca, Gaetano (1939). *The Ruling Class*. New York: McGraw-Hill, (engelsk oversættelse af *Elementi Di Scienza Politica*; 1923 – revideret udgave af 1. udgave fra 1895).

- Næss, Arne et al. (1956). *Democracy, Ideology and Objectivity*. Oslo: University Press.
- Pickles, Dorothy (1971). *Democracy*. London: Methuen University Paperbacks (først offentliggjort af B.T. Bratford 1970).
- Polsby, Nelson W. (1980). *Community Power and Political Theory. A Further Look at Problems of Evidence and Inference*. New Haven/London: Yale University Press, (2. udvidede udgave, 1. udgave 1963).
- Poulantzas, Nicos (1971). *Pouvoir politique et classes sociales*. Paris: Maspero (petite collection-udgave).
- Rasmussen, Erik (1971). *Komparativ Politik I*. (2. udgave, 1. udgave 1969). København: Gyldendal.
- Rees, John (1971). *Equality*. London: Pall Mall.
- Riesman, David et al. (1953). *The Lonely Crowd. A Study of the Changing American Character*. Garden City: Doubleday.
- Rose, Arnold M. (1967). *The Power Structure*. New York: Oxford University Press, Galaxy Books.
- Ross, Alf (1946/1967). *Hvorfor Demokrati?*. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck. 2. forkortede udgave fra 1967.
- Sartori, Giovanni (1987). *The Theory of Democracy Revisited*. Chatham, New Jersey: Chatham House Publishers.
- Schumpeter, Joseph A. (1942). *Capitalism, Socialism and Democracy*. London: George Allan & Unwin (5. ed. 1976).
- Sigel, Roberta (1979). "Students' comprehension of democracy and its application to conflict situations". *International Journal of Political Education*, 2, 1:47-65.
- Smith, G. W. (1981). "Must Radicals be Marxists? Lukes on Power, Contestability and Alienation". *British Journal of Political Science*, 11, 4:405-425.
- Svensson, Palle (1978). *De unges valgret*. Århus: Forlaget Politica.
- Svensson, Palle (1983). "Danskernes opfattelser af den politiske magtstruktur". *Politica*, 15, 3:265-283.
- Svensson, Palle (1995). *Theories of Democracy. The Brno Lectures*. Århus: Department of Political Science.
- Svensson, Palle (1996). *Demokratiets krise? En debat- og systemanalyse af dansk politik i 1970'erne*. Århus: Forlaget Politica.
- Svensson, Palle (2003). *Folkets røst. Demokrati og folkeafstemninger i Danmark og andre europæiske lande*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Svensson, Palle (2004). "Demokrati", pp. 49-87 i Peter Gundelach (red.). *Danskernes særpræg*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Svensson, Palle & Lise Togeby (1992). *Højrebølge?*. Århus: Forlaget Politica.
- Sørensen, Curt (1979). "Marx' og Engels' demokratiteori". *Politica*, 11, 2:40-91.
- Sørensen, Curt (2002). "Marx' klasseanalyse som en flerdimensional magtanalyse", pp. 197-213 i Erik Albæk, Peter Munk Christiansen og Birgit Møller (red.). *Demokratisk set. Festskrift til Lise Togeby*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

- Therhorn, Göran (1978). *What Does the Ruling Class Do When It Rules?* London: New Left Books.
- Thomsen, Jens Peter Frølund (2000). *Magt og indflydelse*. Århus: Magtudredningen.
- Truman, David B. (1951). *The Governmental Process. Political Interests and Public Opinion*. New York: Alfred A. Knopf.
- Valentin, Finn (1980). *Fordelingen af påvirkningsmuligheder*. København: Lavindkomstkommissionen, Sekretariatet.
- Walton, John (1966). "Substance and Artefact: The Current Status of Research on Community Power Structure". *American Journal of Sociology*, 71, 4:430-38.
- Ware, Alan (1981). "The Concept of Political Equality: A Post-Dahl Analysis". *Political Studies*, 29, 3:392-406.
- Zakaria, Fareed (2003). *The Future of Freedom. Illiberal Democracy at Home and Abroad*. New York & London: W.W. Norton.

Om forfatteren

Palle Svensson, dr. scient.pol., er professor i statskundskab ved Aarhus Universitet. Hans interesseområde er demokrati, demokratisering og politisk deltagelse. Han har publiceret en række bøger om disse emner, senest *Folkets røst. Demokrati og folkeafstemninger i Danmark og andre europæiske lande* (Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2003).

Udgivelser fra Magtudredningen pr. 15. april 2004

Bøger

Jørgen Goul Andersen, Peter Munk Christiansen, Torben Beck Jørgensen, Lise Togeby & Signild Vallgård (red.) (1999). *Den demokratiske udfordring*. København: Hans Reitzels Forlag.

Peter Munk Christiansen, Birgit Møller & Lise Togeby (2001). *Den danske elite*. København: Hans Reitzels Forlag.

Anette Borchorst (red.) (2002). *Kønsmagt under forandring*. København: Hans Reitzels Forlag.

Martin Marcussen (2002). *OECD og idespillet – Game Over?* København: Hans Reitzels Forlag.

Lise Togeby (2002). *Grønlandere i Danmark. En overset minoritet*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Torben Beck Jørgensen & Kurt Klaudi Klausen (red.) (2002). *Territorial dynamik - streger på landkort, billeder i vore hoveder*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Flemming Mikkelsen (red.) (2002). *Bevægelser i demokrati. Foreninger og kollektive aktioner i Danmark*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Jens Blom-Hansen (2002). *Den fjerde statsmagt? Kommunernes Landsforening i dansk politik*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Margaretha Järvinen, Jørgen Elm Larsen & Nils Mortensen (red.) (2002). *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Anker Brink Lund (2002). *Den redigerende magt - nyhedsinstitutionens politiske indflydelse*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Finn Sivert Nielsen & Inger Sjørslev (red.) (2002). *Folkets repræsentanter. Et antropologisk blik på Folketinget*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Thomas Pedersen (red.) (2002). *Europa for folket? EU og det danske demokrati*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Peter Munk Christiansen & Asbjørn Sonne Nørgaard (2003). *Faste forhold – flygtige forbindelser. Stat og interesseorganisationer i Danmark i det 20. århundrede*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Martin Marcussen & Karsten Ronit (red.) (2003). *Internationaliseringen af den offentlige forvaltning i Danmark – forandring og kontinuitet*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Gorm Winther (red.) (2003). *Demokrati og magt i Grønland*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Lise Togeby (2003). *Fra fremmedarbejdere til etniske minoriteter*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

- Torben Beck Jørgensen (red.) (2003). *På sporet af en offentlig identitet – værdier i stat, amter og kommuner*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Erik Damgaard (2003). *Folkets styre. Magt og ansvar i dansk politik*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Hans Mouritzen (red.) (2003). *Er vi så forbeholdne? Danmark over for globaliseringen, EU og det nære*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Hans Sode-Madsen (2003). *Farlig ungdom. Samfundet, ungdommen og ungdomskommissionen 1945-1970*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Lars Bille & Jørgen Elklit (red.) (2003). *Partiernes medlemmer*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Peter Munk Christiansen & Lise Togeby (red.) (2003). *På sporet af magten*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Tim Knudsen (2003). *Offentlighed i det offentlige. Om historiens magt*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Niels Nørgaard Kristensen (2003). *Billeder af magten. Portrætter til forståelse af magt og demokrati*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Lise Togeby, Jørgen Goul Andersen, Peter Munk Christiansen, Torben Beck Jørgensen & Signild Vallgård (2003). *Magt og demokrati i Danmark. Hovedresultater fra Magtudredningen*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Jørgen Goul Andersen (2003). *Over-Danmark og under-Danmark? Ulighed, velfærdsstat og politisk medborgerskab*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Signild Vallgård (2003). *Folkesundhed som politik. Danmark og Sverige fra 1930 til i dag*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Jørgen Grønnegård Christensen (2003). *Velfærdsstatens institutioner*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Palle Svensson (2003). *Folkets røst. Demokrati og folkeafstemninger i Danmark og andre europæiske lande*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Mogens Rüdiger (2003). *Statens synlige hånd. Om lovgivning, stat og individ i det 20. århundrede*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Thomas Pallesen (2003). *Den vellykkede kommunalreform og decentraliseringen af den politiske magt i Danmark*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Henrik Jensen (2003). *Europaudvalget – et udvalg i Folketinget*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Per Boje & Morten Kallestrup (2004). *Marked, erhvervsliv og stat. Dansk konkurrencelovgivning og det store erhvervsliv*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Bertel Heurlin (2004). *Riget, magten og militæret. Dansk forsvars- og sikkerhedspolitik under Forsvarskommissionerne af 1988 og af 1997*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Jacob Torfing (2004). *Det stille sporskifte i velfærdsstaten. En diskursteoretisk beslutningsprocesanalyse*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Anette Warring (2004). *Historie, magt og identitet - grundlovsfejring gennem 150 år*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Jens Hoff (red.) (2004). *Danmark som informationssamfund. Muligheder og barrierer for politik og demokrati*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Skrifter

Erik Oddvar Eriksen (1999). *Is Democracy Possible Today?* Århus: Magtudredningen.

Ole Hammer & Inger Bruun (2000). *Etniske minoriteters indflydelseskanaler*. Århus: Magtudredningen.

Jens Peter Frølund Thomsen (2000). *Magt og indflydelse*. Århus: Magtudredningen.

Jørgen Elklit, Birgit Møller, Palle Svensson & Lise Tøgeby (2000). *Hvem stemmer – og hvem stemmer ikke?* Århus: Magtudredningen.

Jacob Gaarde Madsen (2000). *Mediernes konstruktion af flygtninge- og indvandrerspørgsmålet*. Århus: Magtudredningen.

Karsten Vrangbæk (2001). *Ingeniørarbejde, hundeslagsmål eller hovedløs høne? Ventetidsgarantier til sygehusbehandling*. Århus: Magtudredningen.

Søren Laursen (2001). *Vold på dagsordenen. Medierne og den politiske proces*. Århus: Magtudredningen.

Jørgen Goul Andersen & Mette Tobiasen (2001). *Politisk forbrug og politiske forbrugere. Globalisering og politik i hverdagslivet*. Århus: Magtudredningen.

Erik Albæk, Peter Munk Christiansen & Lise Tøgeby (2002). *Ekspertes i medierne. Dagspressens brug af forskere 1961-2001*. Århus: Magtudredningen.

Helle Porsdam (2002). *Fra pax americana til lex americana? En diskussion af dansk retliggørelse som en påvirkning fra USA*. Århus: Magtudredningen.

Eva Østergaard-Nielsen (2002). *Politik over grænser: Tyrkeres og kurderes engagement i det politiske liv i hjemlandet*. Århus: Magtudredningen.

Jonathan Schwartz (red.) (2002). *Medborgerskabets mange stemmer*. Århus: Magtudredningen.

Walter Korpi (2002). *Velfærdsstat og socialt medborgerskab. Danmark i et komparativt perspektiv, 1930-1995*. Århus: Magtudredningen.

Steen Thomsen, Torben Pedersen & Jesper Strandskov (2002). *Ejerskab og indflydelse i dansk erhvervsliv*. Århus: Magtudredningen.

Frank Rasmussen & Peder Andersen (2002). *Globaliseringens økonomiske konsekvenser for Danmark*. Århus: Magtudredningen.

Carsten Greve (2002). *Privatisering, regulering og demokrati. Telestyrelsens funktion som uafhængig reguleringsmyndighed*. Århus: Magtudredningen.

Ann-Dorte Christensen (2003). *Fortællinger om identitet og magt. Unge kvinder i senmoderniteten*. Århus: Magtudredningen.

- Thomas Schøtt (2003). *Den økonomiske elites netværk*. Århus: Magtudredningen.
- Peter Dahler-Larsen & Niels Ejersbo (2003). *Djøficering – myte eller realitet?* Århus: Magtudredningen.
- Jan H. Hermansen, Lars Bille, Roger Buch, Jørgen Elklit, Bernhard Hansen, Hans Jørgen Nielsen & Karina Pedersen (2003). *Undersøgelsen af medlemmerne af de danske partiorganisationer. Dokumentation*. Århus: Magtudredningen.
- Lars Torpe & Torben K. Kjeldgaard (2003). *Foreningssamfundets sociale kapital. Danske foreninger i et europæisk perspektiv*. Århus: Magtudredningen.
- Jens Blom-Hansen (2003). *Subsidiaritetsprincippet vendt på hovedet? EU's strukturpolitik og Danmark*. Århus: Magtudredningen.
- Jens Peter Christensen (2003). *Domstolene – den tredje statsmagt*. Århus: Magtudredningen.
- Camilla Palmhøj Nielsen (2003). *Til glæde for hvem? - om intern regulering i staten*. Århus: Magtudredningen.
- Peter Munk Christiansen & Asbjørn Sonne Nørgaard (2003). *De som meget har ... Store danske virksomheder som politiske aktører*. Århus: Magtudredningen.
- Lise Togeby, Jørgen Goul Andersen, Peter Munk Christiansen, Torben Beck Jørgensen & Signild Vallgård (2003). *Demokratiske udfordringer. Kort udgave af Magtudredningens hovedresultater*. Århus: Magtudredningen.
- Lise Togeby, Jørgen Goul Andersen, Peter Munk Christiansen, Torben Beck Jørgensen & Signild Vallgård (2003). *Power and Democracy in Denmark. Conclusions*. Århus: Magtudredningen.
- Birte Siim (2003). *Medborgerskabets udfordringer – etniske minoritetskvindes politiske myndiggørelse*. Århus: Magtudredningen.
- Anette Borchorst (2003). *Køn, magt og beslutninger. Politiske forhandlinger om barselsorlov 1901-2002*. Århus: Magtudredningen.
- Peter Dahler-Larsen (2004). *Evaluering og magt*. Århus: Magtudredningen.
- Jens Blom-Hansen & Jørgen Grønnegård Christensen (2004). *Den europæiske forbindelse*. Århus: Magtudredningen.
- Palle Svensson (2004). *Danskerne, magten og demokratiet*. Århus: Magtudredningen.